

विकास बैंक सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन
आर्थिक वर्ष २०६९/०७०



नेपाल राष्ट्र बैंक
विकास बैंक सुपरिवेक्षण विभाग
२०७१

विषय-सूची

खण्ड (क)

नेपालमा बैंकिंग

१. पृष्ठभूमी	१
२. बैंकिङ सेवाको पहुँचमा विकास बैंकतर्फको योगदान र वित्तीय समावेशीकरण	१
३. नेपाल राष्ट्र बैंक, नियामक र सुपरिवेक्षकको रूपमा	२
३.१ नियमन व्यवस्था.....	२
३.२ ऐनमा भएको व्यवस्था	३

खण्ड (ख)

विकास बैंक सुपरिवेक्षण

१. परिचय	५
२. निरीक्षणका प्रकार र समेटिने विषयवस्तुहरु	६
२.१ स्थलगत निरीक्षण	६
२.२ गैह्रस्थलगत सुपरिवेक्षण	७

खण्ड (ग)

विकास बैंकहरुको सञ्चालन कार्य कुशलता

१. परिचय	९
२. विकास बैंकहरुको वित्तीय परिसूचक	१०
३. विकास बैंकहरुको संख्या	११
४. विकास बैंकहरुको समग्र वित्तीय स्थिति	१२
४.१ पूँजीकोष	१२
४.२ निक्षेप परिचालन तथा कर्जा लगानी	१२
४.३ कर्जा निक्षेप अनुपात	१२
४.४ कर्जाको गुणस्तर	१२
४.५ गैह्र बैंकिङ सम्पत्ति	१३
४.६ तरल सम्पत्ति	१३
४.७ व्याज आमदानी तथा व्याज खर्च	१३
४.८ लगानी	१४
४.९ उत्पादनशील तथा विपन्नवर्ग कर्जा	१४
४.१० इलेक्ट्रोनिक बैंकिङ.....	१५

४.११ कारवाही तथा जरिवाना	१५
४.११.१ विकास बैंकका पदाधिकारीहरु उपर गरिएको कारवाही	१५
४.११.२ विकास बैंकहरु उपर गरिएको कारवाही	२१
४.११.३ अन्य काम कारवाही	२१

खण्ड (घ)

सुपरिवेक्षण कार्यमा भएका वर्तमान प्रयासहरु

१. अन्तरराष्ट्रिय पहल र विकास	२३
२. वासेल २ को कार्यान्वयन अवस्था	२४
३. जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण	२४
४. राष्ट्रिय पहल र विकास	२४

खण्ड (ङ)

सुपरिवेक्षण कार्यमा भएका वर्तमान समस्या र चुनौतिहरु

२६

अनुसूचीहरु

अनुसूचि- १	विकास बैंक सुपरिवेक्षण विभागको संगठन तालिका	२८
अनुसूची- २	वार्षिक कार्य योजना	२९
अनुसूची- ३	विकास बैंकहरुको सूची	३०

खण्ड (क) नेपालमा बैंकिङ

१. पृष्ठभूमि

विकास बैंकहरुको विकास क्रम हेर्दा आर्थिक उदारीकरणपछि विकास बैंक ऐन, २०५२ ल्याइएपनि लामो समयसम्म निजी क्षेत्रका लगानीकर्ताहरुलाई यस क्षेत्रमा आकर्षण गर्न सकिएन । वि.स. २०५५ फागुन १७ मा मात्र पहिलो निजी क्षेत्रको पहलमा नेपाल विकास बैंकको स्थापना भयो । त्यसपछिका अवधिहरुमा विकास बैंकहरुको विस्तार हुँदै आएको छ । २०७० असार मसान्तसम्म २० वटा राष्ट्रियस्तरको विकास बैंक, १६ वटा १० जिल्ला स्तरको विकास बैंक, ३४ वटा ३ जिल्ला स्तरको विकास बैंक र १६ वटा १ जिल्ला स्तरको विकास बैंक गरी कूल ८६ वटा विकास बैंकहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । यसै गरी २०७० असार मसान्तमा विकास बैंकहरुको कूल शाखा संख्या ७६४ रहेको छ ।

२०५२ असार	२०५७ असार	२०६२ असार	२०६७ असार	२०६८ असार	२०६९ असार	२०७० असार
३	५	२४	७९	८७	८८	८६

स्रोत: Quarterly Economic Bulletin, Nepal Rastra Bank

हाल राष्ट्रियस्तरको विकास बैंकको लागि न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ६४ करोड तोकिएको छ । ४ जिल्लादेखि १० जिल्लासम्म कार्य क्षेत्र रहेको विकास बैंकका लागि लिजिङ्ग कारोवार गर्नेको हकमा रु.३० करोड र लिजिङ्ग कारोवार नगर्नेको हकमा रु.२० करोड, १ जिल्लादेखि ३ जिल्लासम्म कार्य क्षेत्र रहेको विकास बैंकका लागि लिजिङ्ग कारोवार गर्नेको हकमा रु.३० करोड, लिजिङ्ग कारोवार नगर्नेको हकमा रु.१० करोडको न्यूनतम चुक्ता पूँजी हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

हाल सञ्चालनमा रहेका विकास बैंकहरुमध्ये एन.आई.डि.सी. डेभलपमेन्ट बैंक लिमिटेड सरकारी पूँजी लगानी भई सञ्चालनमा रहेको छ । केहि सीमित विकास बैंकहरुका सानो अंशमा सरकारी वित्तीय संस्थाहरुको लगानी भएतापनि अधिकांश विकास बैंकहरु निजी क्षेत्रको पूँजी लगानी भई खुलेका विकास बैंकहरु हुन । २०७० असार मसान्तमा रहेका विकास बैंकहरुमा ७,२८१ जना व्यक्ति प्रत्यक्ष रोजगारमा संलग्न रहेको देखिन्छ । यसैगरी विकास बैंकहरुले साना ठूला परियोजनामा गरेको लगानीले उल्लेख्य संख्यामा अप्रत्यक्ष रोजगारी सृजना गरेको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

२. बैंकिङ सेवाको पहुँचमा विकास बैंक तर्फको योगदान र वित्तीय समावेशीकरण:

देशले अवलम्बन गरेको वित्तीय उदारीकरण नीति पश्चात देशमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्यात्मक वृद्धि उत्साहजनक रूपमा बढेको छ । देशमा चलेको आन्तरिक द्वन्दको व्यवस्थापनपछि इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले शाखा तथा सेवा विस्तार द्रुत गतिमा बढाएका छन् । यस आधारमा २०७० असारमा सञ्चालनमा रहेका ८६ वटा विकास बैंकहरुले शाखा संख्या ७६४, जिल्लागत पहुँच ६४ जिल्ला (रसुवा, रोल्पा, सल्यान, जुम्ला, मुगु, हुम्ला, कालिकोट, डोल्पा, बझाङ, वाजुरा र दार्चुला

वाहेक) निक्षेप खाता संख्या २३,३४,७८४, ऋणी संख्या १,९६,४५४, ATM संख्या २३३ पुऱ्याएको देखिन्छ, विकास बैंकका निक्षेपकर्ता र ऋणीहरुको संख्याका आधारमा कूल जनसंख्याको ९.३१ प्रतिशत जनतालाई विकास बैंकहरुले बैंकिङ सेवा पुऱ्याएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय सेवा नपुगेका जिल्ला तथा क्षेत्रहरुमा बैंक तथा बैंक शाखा पुऱ्याउने नीति अवलम्बन गरेको छ । पुँजीगत आधार, बैंक नपुगेका जिल्लामा बैंक खोल्दा दिइने विना व्याजको कर्जा, काठमाण्डौ शहरी क्षेत्रमा बढ्दै गएको प्रतिस्पर्धा र नयाँ ऋणी तथा व्यवसाय पाउन कठिन हुँदै गेकाले क्रमिक रूपमा ग्रामीण तथा शहरोन्मुख ग्रामीण क्षेत्रमा विकास बैंकहरुले शाखा सञ्जाल तथा व्यवसाय विस्तार गर्दै गेका छन् । नेपाल राष्ट्र बैंकबाट विपन्नवर्ग कर्जामा निर्धारित प्रतिशत पुऱ्याउनुपर्ने भएकाले पनि प्रत्यक्ष लगानीमा संलग्न रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले गरिब र विपन्नवर्ग जनताहरुका लागि कर्जा प्रवाह गर्नु परेकाले वित्तीय समावेशीकरण क्षेत्रगत तथा आर्थिक रूपले विपन्न तथा जनजातीहरुसम्म बैंकिंग सेवाको पहुँच र समावेशीकरणको मात्रा बढ्दै गएको छ ।

३. नेपाल राष्ट्र बैंक, नियामक र सुपरिवेक्षकका रूपमा:

३.१ नियमन व्यवस्था:

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा यस बैंकबाट ईजाजतपत्रप्राप्त विकास बैंकहरुका लागि लागू गरिएको परिमाणात्मक नियमन व्यवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ ।

(प्रतिशतमा)

क्र.सं	प्रमुख नियमन व्यवस्थाहरु	विकास बैंकका लागि
१.	न्यूनतम पूँजी (जोखिम भारित सम्पत्तिको आधारमा)	
	प्राथमिक पूँजी	५.५
	पूँजीकोष	११.०
२.	कर्जा सापटको वर्गीकरण र नोक्सानी व्यवस्था	
	असल कर्जा/सापट (साँवा वा ब्याजले भाका ननाघेको वा ३ महिनासम्म भाका नाघेका)	१.०
	पुनर्तालिकीकरण गरिएको (ग्राहकले लिएको कर्जा/सुविधाको भुक्तानी गर्ने अवधि/समय बढाइएको) तथा पुनर्संरचना गरिएको (कर्जा/सुविधाको प्रकृति वा शर्तमा परिवर्तन गर्ने बन्देजहरु थपघट गर्ने वा समय सीमामा हेरफेर गरिएको) असल वर्गीकरण भएको कर्जा/सापट	१२.५
	कमसल कर्जा/सापट (साँवा वा ब्याजले ३ महिनादेखि बढीमा ६ महिनासम्म भाका नाघेका)	२५.०
	शंकास्पद कर्जा/सापट (साँवा वा ब्याजले ६ महिनादेखि बढीमा १ वर्षसम्म भाका नाघेका)	५०.०
	खराब कर्जा/सापट (साँवा वा ब्याजले १ वर्षभन्दा बढी अवधिले भाका नाघेका)	१००.०
	व्यक्तिगत/संस्थागत जमानीमा मात्र प्रवाहित कर्जामा सम्बन्धित कर्जा वर्गीकरण अनुसार हुने व्यवस्थामा थप व्यवस्था	२०.०
३.	प्रतिग्राहक कर्जा सीमा (प्राथमिक पूँजीको आधारमा)	
	कोषमा आधारित तथा गैरकोषमा आधारित दुवै कर्जाहरु गरी अधिकतम	२५.०
	विशुद्ध जलविद्युत परियोजना, विद्युत प्रसारण लाइन र केवलकार निर्माण परियोजनाका लागि समेत गरी कोषमा आधारित कर्जा तथा गैर कोषमा आधारित अधिकतम सुविधा	५०.०
४.	लगानी सम्बन्धी सीमा	
	जग्गा विकास, आवासीय प्रयोजनको लागि जग्गा खरिद तथा घर निर्माण जस्ता परियोजना सञ्चालन गर्ने र त्यस्ता घरजग्गाको बिक्री वितरण तथा व्यवस्थापन गर्ने गराउने सम्बन्धी कार्य (बढीमा ठीक अधिल्लो महिना कायम प्राथमिक पूँजीको प्रतिशतमा)	२५.०

	पब्लिक लि. कम्पनीको रुपमा संस्थापना भएका आवास भवन निर्माण तथा जग्गा विकास (Housing and Land Development) परियोजनामा लगानी (बढीमा ठीक अधिल्लो महिना कायम प्राथमिक पूँजीको प्रतिशतमा)	१०.०
	कुनै एक संगठित संस्थाको शेयर तथा डिबेञ्चरमा लगानी (बढीमा ठीक अधिल्लो त्रयमासमा कायम प्राथमिक पूँजीको प्रतिशतमा)	१०.०
१.	सबै संगठित संस्थाहरूको शेयर तथा डिबेञ्चरमा लगानी (बढीमा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको प्रतिशत)	३०.०
२.	संगठित संस्थाहरू ("घ" वर्गको वित्तीय संस्था बाहेक) को शेयर तथा डिबेञ्चरमा लगानी गर्दा लगानी हुने संस्थाको चुक्ता पूँजीको आधारमा रहने सीमा	१०.०
३.	"घ" वर्गको वित्तीय संस्थाको शेयर तथा डिबेञ्चरमा लगानी गर्दा लगानी हुने संस्थाको चुक्ता पूँजीको आधारमा रहने सीमा	२५.०
	वित्तीय स्वार्थ भएको कम्पनीको शेयर तथा डिबेञ्चरमा लगानी गर्दा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको आधारमा रहने सीमा	२०.०
	कुनै एक संगठित संस्थाको शेयर तथा डिबेञ्चर प्रत्याभूति गर्ने सीमा (प्राथमिक पूँजीको प्रतिशतको आधारमा)	२०.०
	सबै संगठित संस्थाको शेयर तथा डिबेञ्चर प्रत्याभूति गर्ने सीमा (प्राथमिक पूँजीको प्रतिशतको आधारमा)	१००.०
५.	साप्ताहिक अनिवार्य मौज्जात अनुपात दुई सप्ताह अधिको कूल निक्षेप दायित्वको आधारमा)	
	चलती र/वा कल खाताको निक्षेप स्वीकार गरेमा	५.०
	चलती र/वा कल खाता बाहेकका अन्य निक्षेप मात्र स्वीकार गरेमा	२.०
६.	वैधानिक तरलता अनुपात (अधिल्लो महिनाको मसान्तको कुल निक्षेप दायित्वको आधारमा कायम गर्नुपर्ने सीमा)	११
७.	वित्तीय स्रोत सङ्कलन सीमा	
	सापटी स्रोत परिचालन (कुल निक्षेप दायित्वको आधारमा)	एक तिहाइ
	वित्तीय स्रोत (ब्याज वा विना ब्याजमा स्वीकार गरिने कुनै पनि प्रकारको निक्षेप, सापटी र विभिन्न किसिमका ऋण उपकरणहरू) को संकलन (प्राथमिक पूँजीको आधारमा)	२० गुणा
	कुनै एउटा फर्म, कम्पनी वा संगठित संस्थाबाट परिचालन गरिने संस्थापक निक्षेप दायित्व -कुल निक्षेप दायित्वको आधारमा)	२०.०
८.	त्रैमासिक विपन्न वर्ग कर्जा	
	६ महिना अधिको कर्जा तथा सापटको आधारमा प्रवाह गर्नुपर्ने विपन्न वर्ग कर्जा तथा लगानीको न्यूनतम सीमा	३.५

३.२ ऐनमा भएको व्यवस्था:

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले नेपालको अर्थतन्त्रको दिगो विकासको निमित्त मूल्य स्थिरता कायम गर्न र शोधनान्तर सुदृढीकरण गर्नका लागि आवश्यक मौद्रिक तथा विदेशी विनिमय नीति निर्माण गर्न, सुरक्षित, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास गर्न, बैंकिङ तथा वित्तीय प्रणालीको स्वस्थ विकासको लागि उपयुक्त नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्न र मुलुकको समग्र बैंकिङ तथा वित्तीय प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्नको लागि केन्द्रीय बैंकको स्थापना गर्नु परेको कुरा उल्लेख गरेको छ। उपर्युक्त भूमिका निर्वाह गर्न यस बैंकका नियमन विभागका रुपमा विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभाग र बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी कामका लागि क, ख, ग र घ वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू सुपरिवेक्षणका लागि छुट्टाछुट्टै चारवटा सुपरिवेक्षण विभागहरू कार्यरत रहेका छन्।

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८४ र बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ५२ ले नेपाल राष्ट्र बैंकलाई यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण तथा

सुपरिवेक्षण गर्न सक्ने अख्तियार दिएको छ । ऐनमा भएको व्यवस्था अनुसार निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकलाई देहायका अधिकार प्रदान गरेको छ:

- (१) नेपाल राष्ट्र बैंकले जुनसुकै बखत वाणिज्य बैंक र वित्तीय संस्थाको जुनसुकै कार्यालयको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्न, गराउन सक्नेछ । यस्तो निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धित कार्यालयमा बैंकको कुनै अधिकारी वा बैंकले तोकेको विशेषज्ञ खटाई वा विस्तृत विवरण तथा सूचनाहरु बैंकमा नै भिकाई पनि गर्न सक्नेछ ।
- (२) निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने अधिकारी वा विशेषज्ञ वा बैंकले मागेका लगत, तथ्याङ्क, विवरण, सूचना, कम्प्युटर अडिटको लागि आवश्यक पर्ने विवरण तथा अन्य विद्युतीय माध्यमबाट सृजना गरिएका कार्यक्रम, विवरण र वित्तीय नियन्त्रण प्रणाली वा आवश्यक अन्य कुनै कागजात त्यस्तो अधिकारी, विशेषज्ञ वा बैंकले तोकेको समयभित्र त्यस्तो अधिकारी, विशेषज्ञ वा बैंकलाई उपलब्ध गराउने, हेर्न वा जाँच दिने कर्तव्य सम्बन्धित वाणिज्य बैंक र वित्तीय संस्था वा त्यस्तो वाणिज्य बैंक र वित्तीय संस्थाको सञ्चालक, पदाधिकारी वा कर्मचारीको हुनेछ ।
- (३) निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने अधिकारी वा बैंकले वाणिज्य बैंक वा वित्तीय संस्थाको कुनै सञ्चालक, पदाधिकारी वा कर्मचारीसँग निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्दा आवश्यक देखेका काम कारवाहीका सम्बन्धमा लिखित रुपमा बयान गराउन सक्नेछ ।
- (४) निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्दा आवश्यक देखिएका कुराको सम्बन्धमा बैंक वा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने अधिकारीले वाणिज्य बैंक वा वित्तीय संस्थालाई आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ । यसरी बैंक वा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने अधिकारीले दिएको निर्देशनको पालना गर्नु सम्बन्धित वाणिज्य बैंक र वित्तीय संस्थाको कर्तव्य हुनेछ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण एवं स्थायित्वका लागि विभिन्न किसिमका नीति, विनियमावली, मार्गदर्शन र निर्देशनहरु निरन्तर रुपमा जारी गर्ने गर्दछ । यसका लागि राष्ट्र बैंकभित्रै छुट्टै विभाग “ बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग” रहेको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंक, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०७० ले निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी कार्य योजना, निरीक्षणका प्रकार, निरीक्षकहरुको आचार संहिता, विभागीय संरचना आदि जस्ता कृयाकलाप र स्वरूपका सम्बन्धमा विस्तृत रुपमा उल्लेख गरी विभागीय कामकाज सम्पादनमा सहजता प्रदान गरेको छ ।

खण्ड (ख) विकास बैंक सुपरिवेक्षण

१. परिचय

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ४ को उपदफा (१)(घ) मा उल्लेख भएको बैंकिङ तथा वित्तीय प्रणालीको नियमन, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने भन्ने उद्देश्य पुरा गर्न सोही दफाको उपदफा (१)(ङ) मा उल्लेख भएको नेपालको समग्र बैंकिङ तथा वित्तीय प्रणालीको सम्बर्द्धन गरी सो प्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने भन्ने उद्देश्य परिपूर्ति गर्ने सन्दर्भमा यस बैंकको विकास बैंक सुपरिवेक्षण विभागबाट यस बैङ्कबाट इजाजतपत्रप्राप्त गरी “ख” वर्गको वित्तीय संस्थाको रूपमा स्थापना भएका विकास बैंकहरूको सुपरिवेक्षण कार्य हुँदै आएको छ । वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धि संगसंगै भएको कारोवारको परिमाणात्मक वृद्धि र नयाँ प्रकृतिका बैंकिङ उपकरणहरूको प्रयोग क्रमशः बढ्दै गएको छ । यस सन्दर्भमा बैंकको सुपरिवेक्षकीय जिम्मेवारी अझै वृद्धि भएको छ ।

मूलतः देहायको उद्देश्य परिपूर्तिको लागि विकास बैंकको सुपरिवेक्षण गर्ने गरिएको छ ।

- स्वस्थ र सक्षम वित्तीय प्रणालीको विकास गरी वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने,
- कुशल वित्तीय बजारको निर्माण गरी प्रतिस्पर्धी र ग्राहक मैत्री वित्तीय सेवा प्रवाह गर्ने
- वित्तीय क्षेत्रमा प्रचलित नियम, कानून तथा निर्देशनहरूको पालना गर्न लगाउने,
- वित्तीय संस्थाहरूमा प्रभावकारी व्यवस्थापन तथा नियन्त्रण प्रणालीको विकास गराउने,
- स्वस्थ वित्तीय संस्थाहरू मार्फत् विशेष गरी निक्षेपकर्ताका साथै सरोकारवालाहरू (Stakeholders) को हकहितको संरक्षण गर्ने, र
- वित्तीय परिसूचक मार्फत् देखिने पूर्वसावधानी सङ्केतहरू (Early Warning Signals) का आधारमा आसन्न समस्याहरूलाई समयमा नै पहिचान गरी उपयुक्त समाधान गर्ने ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ वमोजिम “ख” वर्गको वित्तीय संस्थाको रूपमा बैंकिङ कारोवारको इजाजतपत्रप्राप्त गरेका वित्तीय संस्थाको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य विकास बैंक सुपरिवेक्षण विभागबाट हुँदै आएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको सांगठनिक स्वरूपभित्र विकास बैंक सुपरिवेक्षण विभाग २०६८ मंसिरमा अस्तित्वमा आएको भएतापनि त्यसपूर्व गैर बैंक सुपरिवेक्षण विभागका रूपमा ती बैंकहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य हुँदै आएको थियो । नेपाल राष्ट्र बैंक, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०७० ले सबै प्रकारका निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यहरू समेट्ने गरी विभागभित्र देहाय वमोजिमका इकाईहरू गठन गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ :

- (क) स्थलगत निरीक्षण इकाई,
- (ख) प्रतिवेदन कार्यान्वयन इकाई,
- (ग) गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण इकाई,
- (घ) नीति, योजना तथा अग्रदृष्टि विश्लेषण इकाई, र
- (ङ) आन्तरिक प्रशासन इकाई ।

यसका अतिरिक्त विभागमा समस्यामा रहेका संस्थाहरुको समस्या समाधान इकाई (Problem Resolution Desk) समेत समीक्षा अवधिमा गठन गरी सञ्चालनमा रहेको छ । विभागको आन्तरिक सांगठनिक संरचना अनुसूची १ मा उल्लेख गरिएको छ ।

विकास बैंक सुपरिवेक्षण विभागले प्रत्येक आर्थिक वर्ष भित्र सम्पादन गरिने कामको लागि वार्षिक कार्ययोजना तयार गरी विभागीय काम कारवाही सञ्चालन गर्ने गरेको छ । विभागको वार्षिक कार्य योजना देहाय वमोजिम तर्जुमा गर्ने गरिन्छ ।

- (१) प्रत्येक आर्थिक वर्षको वैशाख पन्ध्रसम्ममा आगामी आर्थिक वर्षको कार्ययोजना तयार गर्ने गरिएको ।
- (२) वार्षिक कार्ययोजना तयार गर्दा कम्तिमा पनि देहायका विषयहरुलाई समेट्ने गरिएको :-
 - (क) समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गरिने वित्तीय संस्था,
 - (ख) गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण कार्य,
 - (ग) विभागले आर्थिक वर्षमा गर्ने अध्ययन तथा विशेष कार्यक्रमहरु,
 - (घ) विभागबाट सम्पादन गरिने कार्यशाला, गोष्ठी तथा अन्तरक्रिया,
 - (ङ) जनशक्ति तथा क्षमता विकास कार्यक्रम प्रस्ताव, र
 - (च) विभागले आवश्यक देखेका अन्य विषय ।

दुई समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण अवधि बीचको अन्तर दुईवर्ष भन्दा बढी हुन नहुने गरी सुपरिवेक्षण विनियमावलीले व्यवस्था गरेको भएतापनि विभागले कार्ययोजना अन्तर्गत रही सामान्यतया वर्षको एकपटक इजाजतपत्रप्राप्त विकास बैंकहरुको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गर्ने गरेको छ । विभागको आ.व. २०६९।७० को वार्षिक कार्ययोजना अनुसूची २ मा उल्लेख गरिएको छ ।

२ निरीक्षणका प्रकार र समेटिने विषयवस्तुहरु:

निरीक्षणलाई स्थलगत निरीक्षण र गैरस्थलगत सुपरिवेक्षणका रूपमा विभाजन गरिएको छ ।

२.१ स्थलगत निरीक्षण:

- (क) समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण: विभागले संस्थामा निरीक्षण टोली पठाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाको उच्च व्यवस्थापन र अन्य व्यवस्थापकीय क्षेत्रहरु जस्तै-जोखिम व्यवस्थापन, कोष व्यवस्थापन, आन्तरिक लेखापरीक्षण, सूचना प्रविधि, कर्जा व्यवस्थापन, निक्षेप व्यवस्थापन, वित्त व्यवस्थापन, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तथा संस्थागत सुशासन लगायतका क्षेत्रहरु समेटिने गरी समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण कार्य गर्ने ।
- (ख) विशेष वा आकस्मिक निरीक्षण : सार्वजनिक सञ्चार माध्यम, उजुरी एवम् अन्य श्रोतबाट प्राप्त जानकारीको आधारमा कुन संस्थामा निक्षेपकर्ताको हित विपरित कार्य भइरहेको वा अनियमितता भइरहेको वा संस्था सुचारू रूपले सञ्चालन नभएको वा सर्वसाधारणलाई गलत सूचना प्रवाह गरिरहेको भन्ने विभागले महसुस गरेमा त्यस्तो बैंक तथा वित्तीय संस्थाको आवश्यक जोखिमका क्षेत्रहरु समेटि विशेष वा आकस्मिक निरीक्षण कार्य गर्न सक्ने ।
- (ग) लक्षित निरीक्षण: संस्थाको कुनै विशेष क्षेत्र वा कारोवार समेट्ने गरी लक्षित निरीक्षण कार्य गर्न सक्ने ।
- (घ) अनुगमन निरीक्षण: स्थलगत निरीक्षण तथा गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदनमा औल्याइएका कैफियतहरुको सुधार गर्न दिईएका निर्देशनहरुको कार्यान्वयनको सम्बन्धमा वित्तीय संस्थाले पेश गरेको कागजात प्रति विभाग विश्वस्त हुन नसकेमा वा विभागलाई अनुगमन निरीक्षण गर्नु पर्ने लागेमा

सम्बन्धित संस्थामा गई वा विस्तृत विवरण वा सूचनाहरू विभागमा भिकाई अनुगमन निरीक्षण कार्य गर्न सक्ने ।

समष्टिगत स्थलगत निरीक्षणभित्र सामान्यतया देहायका विषयवस्तुहरू समावेश गर्ने गरिएको छः-

- (क) पूंजी योजना तथा पूंजीकोष पर्याप्तता,
- (ख) व्यवसायिक कार्ययोजना,
- (ग) कर्जा प्रशासन, नीति, निर्देशिका, सम्पत्तिको गुणस्तर तथा कर्जा जोखिम व्यवस्थापन,
- (घ) कोष एवं सम्पत्ति तथा दायित्व व्यवस्थापन,
- (ङ) वासलात बाहिरका कारोवारहरूको स्थिति,
- (च) सञ्चालक समितिको गठन र बैठकका छलफल तथा निर्णयहरू,
- (छ) व्यवस्थापन सूचना प्रणाली, अभिलेख प्रणाली र सुरक्षा,
- (ज) मानव संशाधन व्यवस्थापन,
- (झ) आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली,
- (ञ) तरलता, बजार तथा सञ्चालन जोखिम व्यवस्थापन,
- (ट) प्रचलित कानून तथा यस बैकबाट जारी गरिएका नियमन, निर्देशन तथा परिपत्रको परिपालनाको अवस्था ।
- (ठ) समग्र जोखिम व्यवस्थापन,
- (ड) विदेशी विनिमय कारोवार तथा विदेशी विनिमय जोखिम व्यवस्थापन,
- (ढ) सम्बन्धित वित्तीय संस्थाहरूले तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएका नीति, म्यानुअल, गाईड लाईन आदिको विवरण र सोको अध्यावधिक अवस्था,
- (ण) सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण कानून र निर्देशन कार्यान्वयन सम्बन्धी, र
- (त) विभागले तोकेका तथा आवश्यक ठानेको अन्य विषय तथा क्षेत्रहरू ।

२.२ गैर स्थलगत सुपरिवेक्षण :

विभागले वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त सूचना, जानकारी एवं विवरणहरूको आधारमा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण गर्ने गरेको छ ।

गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षणको उद्देश्य देहाय वमोजिम रहेको छ :-

- (क) वित्तीय संस्थाको वित्तीय अवस्था एवम् स्वस्थता सम्बन्धमा नियमित जानकारी लिने,
- (ख) स्थलगत निरीक्षण नभएको अवस्थामा वित्तीय संस्थाको संभाव्य जोखिम तथा समस्याको पहिचान गर्ने,
- (ग) स्थलगत निरीक्षणको गुणस्तरलाई सहयोग एवम् सुदृढ गर्ने, तथा
- (घ) वित्तीय संस्थाबाट प्राप्त वित्तीय विवरण एवम् अन्य कागजातको आधारमा प्रचलित कानून, नियमन तथा निर्देशनको पालना भए नभएको यकिन गर्ने ।

माथि उल्लेखित उद्देश्य प्राप्त गर्न गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण इकाईहरूबाट देहाय वमोजिमका त्रैमासिक गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन तयार पार्ने गरिएकोछ ।

- (क) वित्तीय विश्लेषण ।
- (ख) निर्देशन पालनाको अनुगमन ।

माथिको खण्ड (क) वमोजिम वित्तीय विश्लेषण गर्दा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण इकाईले मूलतः देहायका विषय समेट्ने गरेकोछ :-

- (क) पूंजी पर्याप्तता,
- (ख) कर्जा वर्गीकरण, क्षेत्रगत कर्जा तथा कर्जा नोक्सानी व्यवस्था,
- (ग) आम्दानीको अवस्था,
- (घ) तरलता र निक्षेपको अवस्था,
- (ङ) वजार संवेदनशिलता तथा विभिन्न प्रकारका जोखिमको अवस्था,
- (च) वित्तीय संस्थाको कुल सम्पत्ति, आकार र वृद्धि,
- (छ) निक्षेप संरचना, एकाग्रता र वृद्धि,
- (ज) कर्जा संरचना, एकाग्रता एवम् वृद्धि,
- (झ) वर्गीकृत कर्जा, कर्जा नोक्सानी व्यवस्था र सुरक्षणको स्थिति,
- (ञ) व्याजदरको स्थिति, प्रवृत्ति र स्तर,
- (ट) प्रतिफल र तरलता स्थिति,
- (ठ) विभिन्न प्रकारका जोखिमको स्थिति,
- (ड) पूंजीकोष तथा न्यूनतम पूंजीको स्थिति,
- (ढ) गैर-बैंकिङ्ग सम्पत्तिको स्थिति र वृद्धि,
- (ण) विदेशी विनिमय संग सम्बन्धित कारोवार, र
- (त) विभागले तोकेका अन्य विषयहरू ।

गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण इकाईले प्रचलित ऐन कानून र यस बैंकबाट जारी निर्देशन पालना स्थितिको प्रतिवेदन तयार गर्दा वित्तीय संस्था सम्बन्धी प्रचलित कानून र बैंकद्वारा जारी गरिएका नियमन, निर्देशन तथा परिपत्र पालना भए नभएको सम्बन्धमा उल्लेख गर्ने गरिन्छ । यस अनुसार देहायका कानून, नियमन, निर्देशन तथा परिपत्र पालना भए नभएको सम्बन्धमा प्रतिवेदन तयार गर्ने गरेको छ :-

- (क) वित्तीय संस्थासंग सम्बन्धित कानून, विदेशी विनिमयसंग सम्बन्धित कानून, सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण (मनी लाउण्डरीङ्ग) संग सम्बन्धित कानून, तथा अन्य प्रचलित कानूनको पालना,
- (ख) पूंजीकोष, कर्जा वर्गीकरण एवम् कर्जा नोक्सानी व्यवस्था, एकल ग्राहक वा आपसी सम्बन्ध भएका ग्राहक, प्रयोजन अनुसार प्रवाह गरिएका कर्जा तथा क्षेत्रगत कर्जा सीमा आदिको पालना,
- (ग) जोखिम न्यूनीकरण, लेखा नीति निर्देशिका, संस्थागत सुशासन, लगानी सम्बन्धी निर्देशनको पालना तथा वित्तीय जानकारी ईकाइबाट समय समयमा जारी गरिएको निर्देशन आदिको पालना,
- (घ) अनिवार्य नगद मौज्दात, बैधानिक तरलता अनुपात, विपन्न वर्ग कर्जा, रियल स्टेट कर्जा, कर्जामा निक्षेप तथा प्राथमिक पूंजीको अनुपात सम्बन्धी निर्देशन आदिको पालना,
- (ङ) व्याजदर प्रकाशन र वित्तीय विवरण प्रकाशन सम्बन्धी निर्देशन आदिको पालना, र
- (च) बैंकबाट समय-समयमा जारी गरिएका नियमन, निर्देशन तथा परिपत्र आदिको पालना ।

यसरी तयार पारिएको गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदनलाई पूर्व चेतावनी सङ्केत (Early Warning Signals) को रूपमा लिएर वित्तीय संस्थाको समग्र वित्तीय अवस्था कमजोर रहेको वा प्रचलित कानून, नियमन, निर्देशन तथा परिपत्रको पालना नभएको अवस्था देखिएमा विभागले त्यस्तो वित्तीय संस्था उपर कारवाहीको प्रक्रिया प्रारम्भ गर्ने गर्दछ । यसरी गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदनले कमजोर देखाएका वित्तीय संस्थालाई प्राथमिकताका साथ समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण तथा अन्य स्थलगत निरीक्षण गर्ने गरिएको छ ।

खण्ड (ग)

विकास बैंकहरूको सञ्चालन कार्यकुशलता

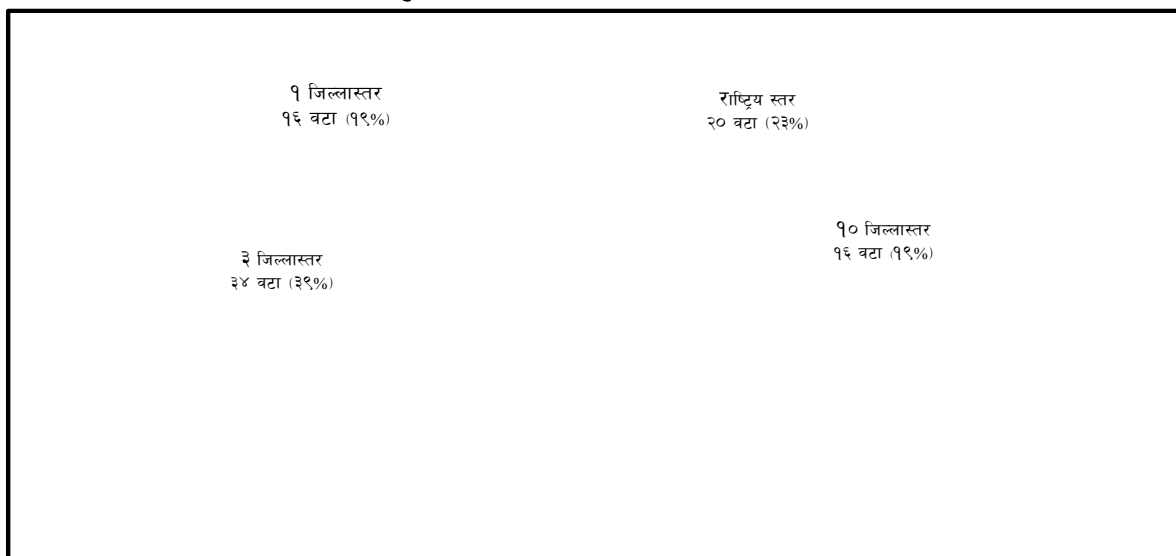
१. परिचय

२०७० असार मसान्तमा सञ्चालनमा रहेका विकास बैंकहरूको संख्या ८६ वटा विकास बैङ्कहरू (खारेजी प्रक्रियामा रहेको युनाइटेड विकास बैंक लि. बाहेक) रहेका छन् जसमध्ये २० वटा राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंक, १६ वटा १० जिल्ला कार्य क्षेत्र भएका, ३४ वटा ३ जिल्ला कार्य क्षेत्र भएका र १६ वटा १ जिल्ला कार्य क्षेत्र भएका विकास बैंकहरू रहेका छन्। विकास बैंकहरूको कार्यक्षेत्र सहितको नामावली सहितको विवरण अनुसूची ३ मा उल्लेख गरिएको छ।

कार्यक्षेत्र	संख्या
राष्ट्रिय स्तर	२०
१० जिल्ला स्तर	१६
३ जिल्ला स्तर	३४
१ जिल्ला स्तर	१६
जम्मा	८६

संख्याको आधारमा राष्ट्रियस्तर तथा क्षेत्रीयस्तरका विकास बैंकहरूको अंश देहाय अनुसार रहेको देखिन्छ।

कार्यक्षेत्र अनुसार विकास बैंकको संख्या



प्रस्तुत प्रतिवेदन आर्थिक वर्ष २०६९/७० को अवधिमा यस विभागबाट सम्पन्न भएका उक्त विकास बैङ्कहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण लगायतका क्रियाकलापसंग सम्बन्धित छ। उपर्युक्त व्यवस्थालाई केन्द्रबिन्दुमा राखेर निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०७० को विनियम ४४ मा भएको व्यवस्था बमोजिम विकास बैंक सुपरिवेक्षण विभागबाट आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा भएका कार्यहरूको विवरणको आधारमा यो निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन तयार गरिएको छ।

वित्तीय संस्थाहरूको कारोवारको यथार्थता, वित्तीय स्वास्थ्य, प्रतिफलको दर, व्यवस्थापनको सक्षमता जस्ता पक्षहरूको सुपरिवेक्षण देहायका मापदण्डहरू समेतका आधारमा गरिएको छ।

- प्रचलित नेपाल कानूनहरू: (नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३, कम्पनी ऐन २०६३, आदि),
- नियमन व्यवस्था अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा जारी निर्देशन/मार्गदर्शनहरू,
- नेपाल राष्ट्र बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०७०,
- स्थलगत/गैरस्थलगत सुपरिवेक्षणका सन्दर्भमा जारी भएका निर्देशिकाहरू,
- बासेल समितिले निर्धारण गरेका बैंकिङ सुपरिवेक्षण सम्बन्धी मापदण्डहरू,
- सुपरिवेक्षण सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रियरूपमा स्थापित सिद्धान्तहरू (Best Practices),
- सम्बन्धित वित्तीय संस्थाको प्रबन्धपत्र, नियमावली, साधारण सभा र सञ्चालक समितिबाट पारित निर्णय, नीति तथा निर्देशिकाहरू,
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय लेखामान ।

२. विकास बैंकहरूको वित्तीय परिसूचक

आर्थिक वर्ष २०६९/७० को प्रमुख आर्थिक तथा वित्तीय परिसूचकहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

(रु. करोडमा)

क्र.सं	शीर्षक	२०६७/६८	२०६८/६९	२०६९/७०
१	कूल गार्हस्थ्य उत्पादन (प्रचलित मूल्यमा)*	१३,६९,४३	१५,५८,१७	१७,०१,१९
२	कूल निक्षेप	८,६९,९९	१०,७२,५०	१२,४९,८२
	क. वाणिज्य बैङ्क **	६,८७,५६	८,६७,९०	१०,२०,८३
	ख. विकास बैंक	९६,८९	१,२८,१५	१,६०,०१
	ग. वित्त कम्पनी ***	८५,५४	७६,४५	६८,९८
३	कूल कर्जा	६,८७,५०	७,७२,५२	९,४७,१७
	क. वाणिज्य बैङ्क**	५,११,५४	६,०३,०६	७,४८,७५
	ख. विकास बैंक	८८,९२	१,००,४५	१,३२,६६
	ग. वित्त कम्पनी ***	८७,०४	६९,०१	६५,७६
४	कूल निक्षेप/गार्हस्थ्य उत्पादन (% मा)	६३.५३	६८.८३	७३.४७
५	कूल कर्जा/गार्हस्थ्य उत्पादन (% मा)	५०.२०	४९.५८	५५.६८
६	कूल निक्षेपमा वाणिज्य बैङ्कको अंश (% मा)	७९.०३	८०.९२	८१.६८
	कूल निक्षेपमा विकास बैंकको अंश (% मा)	११.१४	११.९५	१२.८०
७	कूल निक्षेपमा वित्त कम्पनीको अंश (% मा)	९.८३	७.१३	५.५२
८	कूल कर्जामा वाणिज्य बैङ्कको अंश (% मा)	७४.४१	७८.०६	७९.०५
	कूल कर्जामा विकास बैंकको अंश (% मा)	१२.९३	१३.००	१४.०१
९	कूल कर्जामा वित्त कम्पनीको अंश (% मा)	१२.६६	८.९३	६.९४
१०	कूल निक्षेपको वृद्धिदर (% मा)		२३.२८	१६.५३
	वाणिज्य बैङ्कको निक्षेपको वृद्धिदर (% मा)		२६.२३	१७.६२
	विकास बैंकको निक्षेपको वृद्धिदर (% मा)		३२.२६	२४.८६
	वित्त कम्पनीको निक्षेपको वृद्धिदर (% मा)		-१०.६३	-९.७७
११	कूल कर्जाको वृद्धिदर (% मा)		१२.३७	२२.६१
	वाणिज्य बैङ्कको कर्जाको वृद्धिदर (% मा)		१७.८९	२४.१६
	विकास बैंकको कर्जाको वृद्धिदर (% मा)		१२.९७	३२.०६
	वित्त कम्पनीको कर्जाको वृद्धिदर (% मा)		-२०.७१	-४.७१

स्रोत: * केन्द्रीय तथ्यांक विभाग

** नेपाल राष्ट्र बैंक -- Monthly Statistics

आर्थिक वर्ष २०६८/६९ र २०६९/७० मा बैकिङ क्षेत्र (वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनी) को निक्षेप वृद्धिदर क्रमशः २३.२८ प्रतिशत तथा १६.५३ प्रतिशत रहेको छ । उक्त आर्थिक वर्षहरूमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप वृद्धिदर क्रमशः २६.२३ प्रतिशत तथा १७.६२ प्रतिशत रहेको छ । त्यसै गरी विकास बैंकहरूको निक्षेप वृद्धिदर क्रमशः ३२.२६ प्रतिशत तथा २४.८६ प्रतिशत रहेको छ भने वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा १०.६३ प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा ९.७७ प्रतिशतले कमी आएको छ । त्यसैगरी, उक्त आर्थिक वर्षहरूमा बैकिङ क्षेत्रको कूल निक्षेपमा वाणिज्य बैङ्कहरूको अंश क्रमशः ८०.९२ प्रतिशत तथा ८१.६८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ भने विकास बैंकहरूको अंश क्रमशः ११.९५ प्रतिशत तथा १२.८० प्रतिशत तथा वित्त कम्पनीहरूको अंश उक्त आर्थिक वर्षहरूमा क्रमशः ७.१३ प्रतिशत तथा ५.५२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

त्यस्तै, आर्थिक वर्ष २०६८/६९ तथा २०६७/७० मा व बैकिङ क्षेत्रको कूल कर्जाको वृद्धिदर क्रमशः १२.३७ प्रतिशत तथा २२.६१ प्रतिशत रहेको छ । उक्त आर्थिक वर्षहरूमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा वृद्धिदर क्रमशः १७.८९ प्रतिशत तथा २४.१६ प्रतिशत रहेको छ । त्यसै गरी विकास बैंकहरूको कर्जा वृद्धिदर क्रमशः १२.९७ प्रतिशत तथा ३२.०६ प्रतिशत रहेको छ भने वित्त कम्पनीहरूको कर्जामा क्रमशः २०.७१ प्रतिशत र ४.७१ प्रतिशतले कमी आएको छ । त्यसैगरी, उक्त आर्थिक वर्षहरूमा बैकिङ क्षेत्रको कूल कर्जामा वाणिज्य बैंकहरूको अंश क्रमशः ७८.०६ प्रतिशत तथा ७९.०५ प्रतिशत रहेको छ भने विकास बैंकहरूको अंश क्रमशः १३ प्रतिशत तथा १४.०१ प्रतिशत तथा वित्त कम्पनीहरूको अंश उक्त आर्थिक वर्षहरूमा क्रमशः ८.९३ प्रतिशत तथा ६.९४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा विकास बैंकहरूको निक्षेप तथा कर्जा वृद्धिदर वाणिज्य बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूको भन्दा अधिक रहेको देखिएको छ भने वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप तथा कर्जा दुवैको वृद्धिदर ऋणात्मक रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८, २०६८/६९ तथा २०६९/७० मा कूल निक्षेप/कूल ग्राहस्थ उत्पादन अनुपात क्रमशः ६३.५३ प्रतिशत, ६८.८३ प्रतिशत र ७३.४७ प्रतिशत रहेको छ भने कूल कर्जा/कूल ग्राहस्थ उत्पादन अनुपात क्रमशः ५०.५२ प्रतिशत, ४९.५८ प्रतिशत र ५५.६८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

३. विकास बैंकहरूको संख्या

समीक्षा अवधिमा विकास बैङ्कहरूको संख्या देहाय बमोजिम रहेको छ ।

विवरण	२०६६।६७	२०६७।६८	२०६८।६९	२०६९।७०
विकास बैङ्कहरूको संख्या	७९	८७	८८	८६
वृद्धिदर (% मा)	१२.८६	१०.१३	१.१५	(२.२७)
विकास बैंकहरूको शाखा संख्या			६८७	७६४

४. विकास बैंकहरुको समग्र वित्तीय स्थिति

४.१ पूँजीकोष

२०६९ असार र २०७० असार मसान्तमा विकास बैंकहरुको पूँजीकोषको समग्र स्थिति देहाय बमोजिम रहेको छ ।

(रु. करोडमा)

विवरण	२०६७/६८	२०६८/६९	२०६९/७०
चुक्ता पूँजी	२०,२४	२१,५१	२३,५६
प्राथमिक पूँजी	२१,२९	२१,५४	२५,३२
पूँजीकोष	२२,१६	२२,६६	२६,७१
प्राथमिक पूँजी (% मा)	२०.६१	१७.५८	१५.४७
पूँजीकोष (% मा)	२१.४५	१८.५३	१६.३१

२०७० असारमा विकास बैंकको समग्र प्राथमिक पूँजी रु.२५ अर्ब ३२ करोड र पूँजीकोष रु.२६ अर्ब ७१ करोड रहेको छ । त्यसैगरी उक्त अवधिमा विकास बैंकहरुको प्राथमिक पूँजी अनुपात १५.४७ प्रतिशत र पूँजीकोष अनुपात क्रमशः १६.३१ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

४.२ निक्षेप परिचालन तथा कर्जा लगानी

पछिल्लो तीन आर्थिक वर्षहरुको अन्तमा विकास बैंकहरुले गरेको निक्षेप परिचालन तथा कर्जा प्रवाहको समग्र स्थिति देहाय बमोजिम रहेको छ ।

(रु. करोडमा)

संस्थाहरु	आर्थिक वर्ष			निक्षेप			कर्जा		
	२०६७/६८	२०६८/६९	२०६९/७०	२०६७/६८	२०६८/६९	२०६९/७०	२०६७/६८	२०६८/६९	२०६९/७०
विकास बैंक	९५,८६	१,२८,४४	१,६०,०१	८७,७२	१,००,५२	१,३२,६६			

४.३ कर्जा निक्षेप अनुपात

पछिल्लो तीन आर्थिक वर्षहरुको अन्तमा विकास बैंकहरुको समग्र कर्जा निक्षेप अनुपात देहाय बमोजिम रहेको छ ।

(प्रतिशतमा)

इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाहरु	२०६८ असार	२०६९ असार	२०७० असार
विकास बैंक	९१.५१	७८.२७	८२.९१

४.४ कर्जाको गुणस्तर

पछिल्लो दुई आर्थिक वर्षहरुको अन्तमा विकास बैंकहरुको कर्जाको गुणस्तर देहाय बमोजिम रहेको छ ।

(रु. करोडमा)

विवरण	२०६८/६९	२०६९/७०
कूल कर्जा	१,००,५२	१,३२,६६
सक्रिय कर्जा	९५,७९	१,२६,६३
निष्कृत कर्जा	४,७४	६,०२
सक्रिय कर्जा (% मा)	९५.२९	९५.४६
निष्कृत कर्जा (% मा)	४.७१	४.५४

२०७० असारमा विकास बैंकहरुले समग्रमा कूल रु.१ खर्ब ३२ अर्ब ६६ करोड कर्जा प्रवाह गरेका छन् जसमध्ये रु.६ अर्ब २ करोड अर्थात् कूल कर्जाको ४.५४ प्रतिशत निष्कृत्य कर्जा रहेको देखिन्छ ।

४.५ गैरबैंकिङ्ग सम्पत्ति

विकास बैंकहरुको गैरबैंकिङ्ग सम्पत्तिको समग्र स्थिति देहाय बमोजिम रहेको छ ।

(रु. करोडमा)

विवरण	२०६८ असार	२०६९ असार	२०७० असार
विकास बैंकहरुको कूल गैरबैंकिङ्ग सम्पत्ति	८.५	२७	९३.८२
वृद्धिदर/ह्रासदर (५ % मा)	-६.००	२२२.५४	२४२.२९

२०७० असारमा विकास बैंकहरुको गैरबैंकिङ्ग सम्पत्ति रु.९३ करोड ८२ लाख रहेको देखिन्छ । २०६९ असार मसान्तको तुलनामा २०७० असार मसान्तमा गैरबैंकिङ्ग सम्पत्ति २४२.२९ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ ।

४.६ तरल सम्पत्ति

पछिल्लो तीन आर्थिक वर्षहरुको अन्तमा विकास बैंकहरुको तरल सम्पत्तिको समग्र स्थिति देहाय बमोजिम रहेको देखिन्छ ।

(रु. करोडमा)

विवरण	२०६८ असार	२०६९ असार	२०७० असार
विकास बैंकहरुको कूल तरल सम्पत्ति	३१,४३	५०,९५	५५५२
वृद्धिदर % मा	९.३६	६२.१२	८.९६

२०७० असारमा विकास बैंकहरुको कूल तरल सम्पत्ति रु.५५ अर्ब ५२ करोड रहेको देखिन्छ । २०६८ असार र २०६९ असारमा यस्तो तरल सम्पत्ति क्रमशः रु.३१ अर्ब ४३ करोड र रु.५० अर्ब ९५ करोड रहेको थियो । २०६९ असारको तुलनामा २०७० असारमा कूल तरल सम्पत्तिमा ९.३६ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ ।

४.७ ब्याज आमदानी तथा ब्याज खर्च

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा विकास बैंकहरुको समग्र ब्याज आमदानी तथा ब्याज खर्चको स्थिति देहाय बमोजिम रहेको छ ।

(रु. करोडमा)

विवरण	आर्थिक वर्ष २०६९/७०		
	ब्याज आमदानी	ब्याज खर्च	खुद ब्याज आय
विकास बैंक	१९,६४	१२,१९	७,४४

आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा विकास बैंकहरुको ब्याज आमदानी रु.१९ अर्ब ६४ करोड रहेको छ भने ब्याज खर्च रु.१२ अर्ब १९ करोड रहेको छ । उक्त आर्थिक वर्षमा विकास बैंकहरुले रु.७ अर्ब ४४ करोड खुद ब्याज आमदानी गरेको देखिन्छ ।

विकास बैंकहरुको आर्थिक वर्ष २०६९/७० को प्रमुख वित्तीय परिसूचकहरु अनुसूची २ मा उल्लेख गरिएको छ ।

४.८ लगानी

विकास बैंकहरुको लगानीको अवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ ।

(रु करोडमा)

विवरण	२०७० असार (१)	२०६९ असार (२)	२०६८ असार (३)	परिवर्तन प्रतिशत	
				(१-२)/(२)	(२-३)/(३)
सरकारी सुरक्षणपत्र	३,१३	३,७२	२,४९	-१५.९६	४९.८८
शेयर तथा डिभेन्चर	१,०३	७४	६५	४०.३६	१३.२२
अन्य लगानी	९६	१,०७	२,८२	-१०.२२	-६९.९९
कुल लगानी	५,१२	५,५३	५,९५	-७.३५	-७.१५
सरकारी सुरक्षणपत्र/कुल लगानी अनुपात (प्रतिशतमा)	६९.०४	६७.२९	४९.६९	-९.२९	६९.४३

२०७० असारमा विकास बैंकहरुको कूल लगानी रु.५ अर्ब १२ करोड पुगेको छ, जुन २०६९ असार मसान्तको तुलनामा ७.३५ प्रतिशतले घटेको हो । २०६९ असार मसान्तको तुलना २०७० असार मसान्तमा विकास बैंकहरुको लगानी मध्ये शेयर तथा डिभेन्चरमा गरेको लगानी बाहेक अन्य सबै किसिमका लगानीहरु घटेको देखिन्छ । उक्त अवधिमा ३३ वटा विकास बैंकहरुले मात्र सरकारी सुरक्षणपत्रमा लगानी गरेका छन् भने बाँकी ५५ वटा विकास बैंकहरुले सरकारी सुरक्षणपत्रमा कुनै पनि लगानी गरेको देखिदैन ।

४.९ उत्पादनशील तथा विपन्नवर्ग कर्जा:

देशमा सञ्चालनमा रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले प्रदान गर्ने कर्जामध्ये निश्चित प्रतिशत कर्जा उत्पादनशील क्षेत्र र प्राथमिकता क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने र प्राथमिकता क्षेत्र भित्रै पर्ने गरी निश्चित प्रतिशत कर्जा विपन्नवर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था नेपाल राष्ट्र बैंकले विगतदेखि नै अख्तियार गर्दै आएको थियो । सुरुमा २०३१ सालमा वाणिज्य बैंकहरुले आफूले संकलन गरेको कूल निक्षेप दायित्वको ५ प्रतिशत रकम साना क्षेत्रमा सुपरिवेक्षण कर्जाका रूपमा प्रवाह गर्नुपर्ने गरी निर्देशन दिएको थियो । पछि २०३३ सालमा साना क्षेत्र र सम्पूर्ण कृषि क्षेत्रलाई “प्राथमिकता क्षेत्र” को नाममा कूल निक्षेप दायित्वको ७ प्रतिशत अनिवार्य रूपमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरियो । प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा निर्देशिका, २०३८ प्रकाशित भएपछि निर्देशिकामा तोकिएका उद्देश्य, नीति र कार्यक्रमका आधारमा कर्जा प्रवाह हुन थाल्यो । प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत नै रहने गरी २०३८ कात्तिक १ बाट सघन बैंकिंग कार्यक्रम लागु भएपछि प्राथमिकता क्षेत्रमा गर्नुपर्ने कर्जा लगानीको प्रतिशत १० प्रतिशतमा पुऱ्याइएको थियो । आर्थिक वर्ष २०४१।०४२ देखि वाणिज्य बैंकहरुले आफ्नो कूल कर्जाको २५ प्रतिशत रकम उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने गरी तोकिएको थियो । जसमध्ये न्यूनतम ८ प्रतिशत रकम प्राथमिकता क्षेत्रमा रहनुपर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । २०४७ सालमा उत्पादनशील कर्जा अनुपातलाई ४० प्रतिशत र प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा १२ प्रतिशत पुऱ्याइएको थियो । आर्थिक वर्ष २०४८।०४९ देखि सञ्चालनमा रहेका वाणिज्य बैंकहरुले प्राथमिकता क्षेत्रभित्र रहने गरी ०.२५ प्रतिशत देखि ३.०० प्रतिशतसम्म विपन्नवर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरियो ।

वि.सं. २०५७ सालमा प्राथमिकता क्षेत्र र विपन्नवर्ग कर्जाका सम्बन्धमा विशेष अध्ययन गरिएको थियो । उक्त अध्ययनले ग्रामीण विकास बैंक, ग्रामीण बैंक अनुसरणकर्ता र अन्य लघु वित्तीय संस्थाहरु आफैमा स्वसक्षम नहुञ्जेल र गाउँ गाउँमा बैंकिङ सञ्जाल नपुग्नुञ्जेल विपन्नवर्ग कर्जा तत्कालकालागि हटाउन राष्ट्रिय हितका दृष्टिले उपयुक्त नहुने देखिएको र प्राथमिकता क्षेत्र कर्जाका लागि बैकल्पिक मार्ग पहिल्याएपछि कमशः हटाउने गरी सुझाव गरेको थियो । आर्थिक वर्ष २०५९।६० को मौद्रिक नीति मार्फत विकास बैंक तथा लघु कर्जा संस्थाहरुको विस्तार गरी त्यस्ता संस्थाहरु मार्फत ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जा विस्तार गरेर वाणिज्य बैंकहरुलाई यस

भूमिकाबाट क्रमिक रूपमा मुक्त गर्ने नीति अवलम्बन गरिए अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६४।०६५ पश्चात वाणिज्य बैंकहरूलाई प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रम मान्नुपर्ने अनिवार्यता रहेको छैन ।

यसै अवधिमा विकास बैंक तथा लघुवित्त संस्था तथा यी संस्थाका शाखाहरूको संख्या बढ्दै गएको र विपन्नवर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जा समेत आर्थिक वर्ष २०६८।६९ को मौद्रिक नीति मार्फत तत्कालिन अवस्थामा तोकिएको प्रतिशतमा ०.५ प्रतिशत बृद्धि गरी क्रमशः “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो कुल कर्जा सापट (बिल्स खरिद तथा डिस्काउण्ट समेत) को क्रमशः न्यूनतम ३.५ प्रतिशत, ३.० प्रतिशत र २.५ प्रतिशत विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नु पर्ने र आगामी ३ वर्षसम्म ०.५ प्रतिशत विन्दुका दरले बृद्धि गर्दै लैजाने गरी नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।

४.१० इलेक्ट्रोनिक बैंकिङ

इलेक्ट्रोनिक बैंकिङ अन्तर्गत शाखारहित बैंकिङ सेवा, मोबाइल बैंकिङ सेवा, इन्टरनेट बैंकिङ सेवा, इ-कार्ड कारोवार सेवा आदि समावेश गरिएको छ । यो सेवा सञ्चालनका लागि आधुनिक प्रविधि, उक्त प्रविधिसंग परिचित तथा व्यवस्थापन गर्न सक्ने दक्ष जनशक्तिको आवश्यकताका साथै त्यस्ता प्रविधि उपयोग गर्न सक्ने ग्राहक र पूर्वाधार सहितको बजारको पनि अपरिहार्यता रहन्छ । २०७० असार मसान्तमा सञ्चालनमा रहेका “ख” वर्गका सबै विकास बैंकहरूमा सो सेवा सञ्चालन गर्न सक्ने प्रविधि, दक्ष जनशक्ति, बजार आदिको समूचित व्यवस्थापन भएको पाइदैन । त्यसैले काठमाण्डौं उपत्यका र उपत्यका बाहिरका प्रमुख शहरहरूलाई केन्द्र विन्दु गरी खुलेका राष्ट्रिय तथा १० जिल्ला कार्य क्षेत्र भएका विकास बैंकहरूले केहि हदसम्म इलेक्ट्रोनिक बैंकिङ सेवा सञ्चालन गरेका छन् । समीक्षा अवधिमा सञ्चालनमा रहेका ८६ वटा विकास बैंकहरू मध्ये ५ वटाले मोबाइल बैंकिङ, ९ वटाले इन्टरनेट बैंकिङ, २७ वटाले एटिएम् राखेका र ४२ वटाले Debit Card वितरण गरी प्रयोगमा ल्याएको देखिन्छ ।

४.११. कारवाही तथा जरिवाना:

निरीक्षणको उद्देश्यको सान्दर्भिकता प्रतिवेदनको कार्यान्वयनमा निर्भर गर्ने भएकोले स्थलगत निरीक्षण तथा गैरस्थलगत सुपरीवेक्षण प्रतिवेदन कार्यान्वयनका क्रममा आवश्यकता र कैफियतको प्रकृति अनुसार वित्तीय संस्था, तिनका पदाधिकारीहरू एवम् लेखापरीक्षकहरूलाई आवश्यक निर्देशन दिइनुका साथै कारवाही समेत गर्ने गरिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६९।७० मा निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण प्रतिवेदनहरूको कार्यान्वयनका सिलसिलामा भए/गरेका प्रमुख कारवाहीहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

४.११.१ विकास बैंकका पदाधिकारीहरू उपर गरिएको कारवाही

- त्रिवेणी विकास बैंक लि. भरतपुर, चितवनका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत सागर कुमार घिमिरेले विल्स/चेक पर्चेज गरी विभिन्न व्यक्तिहरूलाई अख्तियारी बाहिर गई रकम भुक्तानी गर्ने गरेको, त्रयमासको अन्त्यमा विल्स पर्चेजमा बक्यौता रहेको रकमलाई वास्तविकरूपमा नगद प्राप्त नभएको भए तापनि मसान्तमा सम्बन्धित ऋणीको खातामा नगद जम्मा भएको देखाई सोही दिनमा उक्त खाता खर्च गरी विल्स पर्चेज हिसाव जम्मा गरी हिसाव मिलान गर्ने गरेको । अर्को त्रयमासको शुरुकै दिनमा सम्बन्धित व्यक्तिहरूको खाताबाट नगद भुक्तानी गरेको देखाई नगदको हिसाव मिलान गर्ने गरेको तर यथार्थमा नगद जम्मा तथा भुक्तानी हुने नगरेको । त्रयमासको शुरुकै दिनमा अधिल्लो

त्रयमासको अन्तिम दिनमा अवास्तविक कारोवारमार्फत रिभर्स गरेको विल्स पर्चेज हिसावलाई पुनः विल्सपर्चेज हिसाव खर्च देखाई सम्बन्धित व्यक्तिको खातामा जम्मा गर्ने गरेको । शाइन डेभलपमेण्ट बैंक लिमिटेड, बुटवलबाट रु.४ करोड सापटी लिई सापटीमा समेत लेखाङ्कन नगरेको, विल्स पर्चेज कारोवारको विवरण कम्प्यूटरबाट मेटाइएको, हरेक त्रयमासको अन्तमा ऋणीको ओभरड्रन गरेका खाताहरुको हिसाव मिलान गर्न वास्तविकरूपमा नगद प्राप्त नगरी भौचरमात्र लिई हिसाव मिलान गर्ने गरेको पाइएकोले निजलाई मिति २०६९।४।३१ को निर्णय अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (क) बमोजिम नसिहत दिइएको ।

- सोसियल डेभलपमेण्ट बैंक लि.बाट त्रिशक्ति फ्युल सेण्टर र दिवाकर पिया तथा जयराम श्रेष्ठलाई प्रवाहित कर्जाको कारोवारमा सञ्चालक निर्मल प्रधानसंलग्न भएको पाइएकोले निजलाई मिति २०६९।५।५ को निर्णय अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (क) बमोजिम सचेत गराइएको । साथै सोही कारोवारमा प्रवन्ध सञ्चालकको हैसियतले अमिरध्वज प्रधानको समेत संलग्नता पाइएकोले निज प्रवन्ध सञ्चालकलाई मिति २०६९।५।५ को निर्णय अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा ४ को खण्ड (क) बमोजिम नसिहत दिइएको ।
- कण्ठी डेभलपमेण्ट बैंक लि. बनेपावाट संस्थापक छन्नु चौधरीको भाई लालबहादुर चौधरीको फर्म आकास टेडर्सलाई कर्जा प्रवाह भएको, भिन्तुना काष्ठ फर्निचर उद्योगलाई प्रवाह गरेको कर्जाको नोमिनि खाता सञ्चालक संस्थापक कृष्णभक्त थापा रहेको, कृष्णप्रसाद भट्टलाई प्रवाह भएका कर्जा सञ्चालक रघुराज वन्तले उपयोग गरेको, सञ्चालक समुन्द्रकाजी श्रेष्ठ विभिन्न ऋणीहरूसंगको कारोवारमा संलग्न रहेको, संस्थापक सुधिरकुमार पलाञ्चोके साभेदार रहेको फर्मलाई ग्यारेण्टी जारी गरेको कारणले उक्त संस्थाका सञ्चालक समितिका सदस्यहरु तथा कर्जा समितिका सदस्यहरुलाई मिति २०६९।५।५ को निर्णय अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (क) बमोजिम नसिहत दिइएको
- शुभेच्छा विकास बैंक लि. नारायणगढवाट एकै ग्राहक समूहमा पर्ने ऋणीहरु नविन श्रेष्ठ सांग्रिला इनभेष्टमेण्ट, जेन श्रेष्ठ, मनास्लु इन्भेष्टमेण्ट र बाग्मति इन्भेष्टमेण्ट प्रा.लि.लाई एकल ग्राहक सीमा भन्दा बढी हुने गरी कर्जा प्रवाह गरेको, नियमित मार्जिन कल नभएको, शेयर कर्जा तोकिएको समयभित्र नतिर्ने ऋणीहरुलाई २१ दिनभित्र अनिवार्य रुपमा कालोसूचीमा राख्नुपर्नेमा सो नभएको तथा पर्याप्त अनुगमन गर्नपर्नेमा नगरेकोले उक्त बैंकको सञ्चालक समितिलाई मिति २०६९।५।५ को निर्णय अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड(क) बमोजिम सचेत गराइएको ।
- साबिक हिमचुली विकास बैंक (हाल एच एण्ड बि डेभलपमेण्ट बैंक) का तत्कालिन अध्यक्ष सुशिल राज पराजुली प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष रुपमा ऋणीसंग कारोवारमा संलग्न देखिएको तथा संस्थापक शेयरधनी बिन्दु कुमार थापालाई अप्रत्यक्ष रुपमा अन्य फर्म मार्फत कर्जा प्रवाह गरेकोले मिति २०६९।५।५ को निर्णय अनुसार साविक दुबै संस्थाका उल्लिखित विषयको निर्णय प्रकृत्यामा संलग्न तत्कालिन संचालक समितिका पदाधिकारी तथा तत्कालिन कार्यकारी प्रमुखलाई बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (९) को खण्ड (क) बमोजिम सचेत गराएको ।

- सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंकका सञ्चालकहरु मदन बहादुर बस्नेत र मोतिराज ज्ञवालीले तत्कालीन सञ्चालक तथा संस्थापक मधुसुदन सिलवाल तथा संस्थापक सीता गिरी संस्थापक/सञ्चालक रहेको जेन्टल हाउजिङ्गको नामको जग्गा खरिद गर्न किष्ट बैंकका कर्मचारी मधुसुधन शर्मालाई कर्जा लगानी उपसमितिको निर्णय बमोजिम रु.१० करोड कर्जा प्रवाह गरी बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ४८ तथा एकीकृत निर्देशनको निर्देशन नं.६ को बुँदा १ को २(ख) तथा बुँदा नं. ६ को (क) र (ख) को विपरित कार्य गरी संस्थागत सुशासन तथा यस बैंकबाट जारी निर्देशनको उल्लंघन गरेको तथा ऋणी लक्ष्मण प्रसाद खनाललाई प्रवाह भएको रु.१ करोड ३५ लाख कर्जा मध्ये रु.५०/५० लाख आ-आफ्नो खातामा जम्मा गराई कर्जा उपयोग गरेको पाइएकोले निजहरुलाई मिति २०६९।५।२६ को निर्णय अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (ग) बमोजिम जनही रु.२५ हजार जरिवाना गरिएको साथै सोही बैंकका सञ्चालक रमेश कुमार शर्मालाई ऋणी लक्ष्मण प्रसाद खनाललाई दिएको कर्जाबाट सञ्चालक मदन बहादुर बस्नेत र मोतीराज ज्ञवालीको खातामा रु.५०/५० लाखका दरले रकम जम्मा भएको सन्दर्भमा निज कर्जा उपसमितिका संयोजकको हैसियतले स्वीकृत गर्ने कार्यमा संलग्न भएको पाइएकोले बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (क) बमोजिम सचेत गराइएको ।
- सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंकका महाप्रबन्धक दिपेन्द्र कार्कीले प्रुडेन्सियल फाइनान्स लि.मा निक्षेप राखी आफ्नो संस्थाबाट कानूनद्वारा कर्जा प्रवाह गर्न नमिल्ने व्यक्तिहरु तत्कालिन सञ्चालक मधुसुदन सिलवाल र निज सम्बद्ध व्यक्तिहरु तथा संस्थापक सीता गिरीलाई उल्लिखित संस्थाबाट कर्जा उपलब्ध गराउन सहयोग पुर्याई कानूनी व्यवस्थाको उल्लंघन गरेको । सञ्चालक मदन बहादुर बस्नेत र मोतीराज ज्ञवालीको खातामा रु.५०/५० लाखका दरले रकम जम्मा गर्ने लक्ष्मण प्रसाद खनाललाई कर्जा स्वीकृत गर्ने कार्यमा संलग्न रहेको, संस्थाले आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट स्वीकृत प्राप्त सिद्धार्थ अवकाश कोषको सञ्चालन गरेकोमा स्वीकृत विधानको कार्यान्वयन नगरी छुट्टै विधान तयार गरी आन्तरिक राजश्व कार्यालयको स्वीकृति नलिई कार्यान्वयनमा ल्याएको । आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट स्वीकृत विधान बमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसंग सहवित्तीयकरणको आधारमा कर्जा प्रवाह गर्नु पर्ने व्यवस्था विपरित सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंकका ऋणीहरुले कर्जा लिंदाका बखत संस्थालाई पारित गरिदिएको धितोमा संस्थाले लेना रकम असुल उपर गरी बक्यौता रहेकोमा सिद्धार्थ अवकाश कोषको दोश्रो हक कायम हुने गरी कर्जा दिने गरेको । सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंकको कर्जाको साँवा व्याज भुक्तानी गर्ने प्रयोजनको लागि बालकृष्ण सिवाकोटी, रोशन च्युरा मिल, तुल्सी प्रसाद खनाल, प्राईम हाउजिङ्ग लगायतका ऋणीहरुलाई २०६७ चैत र २०६८ असारमा कर्जा प्रवाह गरी अवकाश कोषको दुरुपयोग गरेकोले निजलाई मिति २०६९।५।२६ को निर्णय अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (ग) बमोजिम रु.५ लाख नगद जरिवाना गराइएको ।
- सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंकका खराब ऋणी शोभा गिरीलाई बैंकको कर्जाको कमसल धितोमा दोश्रो सुरक्षण कायम रहने गरी कोषको विधान विपरित अनधिकृत रुपमा कोषको सञ्चालक

समितिमा बसी कर्जा स्वीकृत गर्न गराउन संलग्न रही सञ्चयकर्ताको हित विपरित कोषको तर्फबाट सम्भौतामा हस्ताक्षर गर्ने मध्ये बैंकका प्रमुख प्रबन्धक गंगा बहादुर जि.सी. संस्थामा कार्यरत रहिरहँदा यस विषयको छानविन कार्य प्रभावित हुन सक्ने एवं संस्था र कोषको सम्पत्तिको थप दुरुपयोग हुनसक्ने देखिएकोले मिति २०६९।१।२६ को निर्णय अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३, को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (ख) बमोजिम निजलाई मिति २०६९।१।२७ मा बैंकको सेवाबाट निलम्बनमा राखिएको ।

- सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंकका ऋणीहरु किशोर ढकाल र गौरी खनाल (ज्ञवाली) सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंक र किस्ट बैंकलाई ठग्ने उद्योगमा संलग्न रहेको, कर्जा दुरुपयोग गरेको र दुरुपयोग गरेको कर्जाको मुख्य हितकारी (Principal Beneficiary) रहेकोले मिति २०७०।२।९ को निर्णय अनुसार बैंकिंग कसुर तथा संजाय ऐन २०६४ अनुसार कारवाहीको लागि पत्राचार गरिएको ।
- सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंकद्वारा सञ्चालित सिद्धार्थ अवकाश कोषबाट उक्त संस्थाका ऋणी शोभा गिरीलाई रु.३ करोड कर्जा प्रवाह गर्दा पर्याप्त सुरक्षण नलिई तथा कोषको विनियम बाहिर गएर गलत ढंगले कर्जा प्रवाह गरेको । साथै, हाल उक्त कर्जाहरु असुल हुन सक्ने सम्भावना नरहेको हुँदा सो कर्जा प्रवाहमा संलग्न निर्णयकर्ताहरु गंगा बहादुर जि.सी. र दिपेन्द्र कार्कीलाई मिति २०७०।२।१६ को निर्णय अनुसार सचेत गराइएको तथा उक्त रकम निजहरुबाट दामासाही रुपमा असुल उपर गर्न सञ्चालक समितिलाई निर्देशन दिइएको । सो कर्जाको रकम असुलउपर नभएसम्म निजहरुको बैंक तथा वित्तीय संस्थामा रहेको निक्षेप खाता, लकर, बचतपत्र, बैंक तथा वित्तीय संस्था एवम् कम्पनीको शेयर, अचल सम्पत्ति रोक्का राख्न नेपाल सरकार लगायत सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाइएको ।
- सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंकका सञ्चालक समितिका अध्यक्ष शेखर अर्याल बैंकको खराब ऋणीहरुबाट असुलउपर गर्नु पर्ने व्याजको व्याज र हर्जाना रकम विना आधार छुट तथा मिनाहा गर्ने निर्णय प्रक्रियामा संलग्न देखिएकोले मिति २०७०।२।२२ को निर्णय अनुसार निजलाई बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (क) बमोजिम सचेत गराइएको ।
- सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंक तथा सो संस्था अर्न्तगतको सिद्धार्थ अवकाश कोषका ऋणी शोभा गिरीले निक्षेपकर्ता, लगानीकर्ता तथा संस्थालाई हानी नोक्सानी पुर्याई बैंकिंग कसुर तथा संजाय ऐन २०६४ को दफा ७, ८ र १४ लगायतका सम्बद्ध अन्य दफाहरु बमोजिमको कसुर गरेकाले मिति २०७०।२।२८ को निर्णय अनुसार बैंकिंग कसुर तथा संजाय ऐन २०६४ अनुसार कारवाहीको लागि पत्राचार गरिएको ।
- सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंक लि.को रु. १२ करोड ५० लाख कर्जा उपभोग गर्ने ऋणी गौरी खनाल (ज्ञवाली) लाई बैंकिंग कसुर तथा संजाय ऐन, २०६४ अनुसार कारवाही प्रकृया अगाडि बढिरहेको सन्दर्भमा र सिद्धार्थ डेभलपमेण्ट बैंक सम्बद्ध कर्जामा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रुपले कर्जा

लिने, खाने, मास्ने कार्यमा संलग्नता रहेको थप जानकारी उजागर भएकोले मिति २०७०।२।२९ को निर्णय अनुसार निजका पति तथा किष्ट बैंकका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत कमल ज्ञवालीको नाममा बैंक तथा वित्तीय संस्थामा रहेको निक्षेप खाता, लकर, बचतपत्र, बैंक तथा वित्तीय संस्था एवं कम्पनीको शेयर, अचल सम्पत्ति लगायत राहदानी समेत रोक्का राख्न नेपाल सरकार लगायत सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाइएको ।

- भिवोर विकास बैंक लि.का सञ्चालक समितिको अध्यक्ष अजय घिमिरे, सञ्चालकहरु विजय बहादुर राजभण्डारी, मोहनदास मानन्धर, माधव प्रसाद घिमिरे र आदित्य कुमार खनाललाई भिवोर विकास बैंकको शतप्रतिशत स्वामित्व रहेको एवम् उक्त विकास बैंकका सञ्चालकहरु नै सञ्चालक रहेको भिवोर प्रोपर्टीज लि. को सञ्चालक समितिले मिति २०६६।१।१३ मा निर्णय गरी रवीभवन बुटिक होटल एण्ड म्यान्सन प्रा.लि. खरीद गर्ने प्रक्रिया अन्तर्गत भिवोर प्रोपर्टीजले सहदेव कक्षपतिलाई कमिशन वापत Finders Fee भनी रु.५ करोड प्रचलित कानूनी व्यवस्थाको परिपालना नगरी अपारदर्शी ढंगले भुक्तानी गरेको हुंदा मिति २०६९।६।७ को निर्णय अनुसार उक्त निर्णय प्रक्रियामा संलग्न हुने सञ्चालकहरुबाट रु.५ करोड दामासाही रुपले असूल उपर गरी जानकारी दिन निर्देशन दिइएको ।
- नारायणी डेभेलपमेण्ट बैंक लि. रत्ननगर, चितवनका सञ्चालक समितिका अध्यक्ष दिव्य कुमार श्रेष्ठले उक्त संस्थाको ढुकुटीवाट रकम हिनामिना गरेको, नक्कली ऋणी खडा गरी सोको माध्यमबाट आफुले कर्जा उपयोग गरेको र आफ्नो नाममा दर्ता रहेको किष्टल वर्ल्डवाइड मनि एक्सप्रेस प्रा.लि.लाई दिएको पेशकी रकम आफ्नो पदीय हैसियत एवम् अधिकारको दुरुपयोग गरी खाइमासेकाले निजलाई मिति २०६९।१।०।३ को निर्णय अनुसार बैंकिंग कसुर तथा संजाय ऐन, २०६४ अनुसार कारवाहीको लागि नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकायलाई पत्राचार गरिएको ।
- मनास्लु विकास बैंकका सञ्चालक विजय मल्लले संस्थाको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली कमजोर हुने गरी एउटै व्यक्तिलाई सूचना प्रविधि अधिकृत र अपरेसन अधिकृतको समेत दोहोरो जिम्मेवारी दिने गरी कर्मचारी नियुक्तिमा संलग्न भई संस्था एवं निक्षेपकर्ताको हित विपरित काम गरेको तथा आफ्नो छोराको पढाइको सिलसिलामा "To Whom It may Concern" पत्र जारी गराई व्यक्तिगत फाइदाको लागि पदीय प्रभाव पारेकोले मिति २०६९।१।२।१ को निर्णय अनुसार निजलाई बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (क) बमोजिम नसिहत दिइएको ।
- मनास्लु विकास बैंकका सहायक प्रबन्धक रविन कुँवरले पदको दुरुपयोग गरी निक्षेपकर्ताको खाता बन्द गर्दा खातामा वढी ब्याज जनाई अनियमित तरिकाले रकम भुक्तानी लिई नियतबश संस्थालाई आर्थिक रुपमा हानी पुर्याएकोले निजले हिनामिना गरेको सम्पूर्ण रकम ब्याज सहित असुलउपर गर्न र निजलाई बैंक सेवाबाट अवकास दिन मिति २०६९।१।२।४ मा उक्त बैंकको सञ्चालक समितिलाई निर्देशन दिइएको तथा बैंकिंग कसुर तथा संजाय ऐन २०६४ अनुसार कारवाहीको लागि सम्बन्धित निकायमा पत्राचार गर्न सञ्चालक समितिलाई निर्देशन दिइएको ।

- गण्डकी विकास बैंक लि.का सञ्चालक समितिका अध्यक्ष पदम प्रसाद पौडेल तथा सदस्यहरु विप्लव पौडेल, मदनकाजी श्रेष्ठ, ज्ञानेश्वर पराजुली, नारायण प्रसाद अधिकारी, केदारनाथ न्यौपाने, बासुदेव त्रिपाठी र चन्द्र बहादुर गुरुंगले विभिन्न ऋणीहरुसंग कर्जा कारोवार गरेको देखिएकोले निजहरुलाई मिति २०६९।१२।८ को निर्णय अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (क) बमोजिम सचेत गराइएको । संस्थाको अध्यक्ष लगायत सञ्चालकहरुलाई गरिएको उक्त कारवाही संस्थाको सञ्चालक समितिको निर्णय पुस्तिकामा अभिलेख गरी यस बैंकलाई जानकारी दिन तथा अब उप्रान्त प्रचलित ऐन कानून विपरित कर्जा प्रवाह/ उपभोग भएको पाइएमा कडा कारवाही गर्ने गरी निर्देशन दिइएको ।
- इन्टरनेशनल डेभलपमेण्ट बैंक लि.को सञ्चालक समितिलाई कर्जा असूली भएको देखाउन यस बैंकको निर्देशन विपरित प्रमुख कार्यकारी अधिकृत राजाराम खड्काबाट भएको कर्जा व्यवस्थापन सम्बन्धी गलत कार्य एवं सिफारिसको बारेमा जानकारी हुँदाहुँदै पनि तदनु रूप नै निर्णय गरी सञ्चालक समिति संस्थाको हित अनुकूल कार्य गर्न संवेदनशील नभएको कारणले मिति २०७०।२।१६ को निर्णय अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को (१) मा भएको व्यवस्था बमोजिम सुधारात्मक कदम चालनका लागि सञ्चालक समितिलाई कवुलियतनामा गराएको ।
- कर्पोरेट डेभलपमेण्ट बैंक लि.को सञ्चालक समितिले प्रमुख कार्यकारी अधिकृतलाई अत्यधिक (एकल ग्राहक कर्जा सीमाको ६० प्रतिशतसम्म) कर्जा स्वीकृत गर्ने सीमा प्रदान गरेको र संस्थाको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली कमजोर रहेकाले निक्षेपकर्ता वा लगानीकर्ताहरुको हित विपरित कार्य व्यवस्थापनबाट भइरहेको अवस्थामा समेत सञ्चालक समितिले निभाउनु पर्ने भूमिका ननिभाई संस्था सञ्चालनमा वेवास्ता गरेको कारणबाट समिति अत्यन्त निष्क्रिय रहेको देखिएकोले सञ्चालक समितिलाई मिति २०७०।२।२२ को निर्णय अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (क) बमोजिम नसिहत दिइएको ।
- सुप्रिम डेभलपमेण्ट बैंक लि.का तत्कालीन कार्यकारी प्रमुख श्याम कुमार कटुवालले होटल अपार्टमेण्ट एण्ड रेष्टुरेण्टलाई रु.४ करोड, मुना हाउजिंगलाई रु.२ करोड ४० लाख र एस.एस.एस.बस्ती विकास कम्पनीलाई रु.२ करोड २० लाख कर्जा प्रवाह गर्दा साविक अवस्थामा संस्थाको तत्कालीन कार्यकारी प्रमुखको हैसियतले जोखिमयुक्त कर्जाहरु प्रवाह गर्ने कार्य रोकन नसकेको र वित्तीय अवस्था कमजोर रहेको हिमालय फाइनेन्स लि.मा जोखिमपूर्ण ढंगले रु.३ करोड निक्षेप जम्मा गरेकोले मिति २०७०।२।२० को निर्णय अनुसार निजलाई कर्मचारी विनियमावली अनुसार हदैसम्मको कारवाही गर्न उक्त बैंकको सञ्चालक समितिलाई निर्देशन दिइएको ।
- नारायणी डेभलपमेण्ट बैंक लि.का सञ्चालक समितिका पदाधिकारीहरुलाई क्रिस्टल फाइनेन्ससंग असुलउपर गर्नुपर्ने रकम असुलउपर गर्ने क्रममा उक्त फाइनेन्सका ६ वटा कार्यक्षेत्र बाहिरका कर्जा खरीद गर्दा यस बैंकको पूर्व स्वीकृति नलिएकोले मिति २०७०।२।२०

को निर्णय अनुसार वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (१) को खण्ड (क) बमोजिम सचेत गराइएको ।

- मालिका विकास बैंक लि.का सञ्चालक बखत बहादुर विष्ट सम्बद्ध रहेको लालरतन अस्पताललाई कर्जा प्रवाह/नवीकरण गरेको र उक्त कर्जाको धितोमा रहेको जग्गा समेत निजको नाममा रहेको (हाल उक्त धितो फुकुवा भएको साथै अस्पतालको शेयर समेत विक्री गरेको) ले मिति २०७०।२।२० को निर्णय अनुसार निजलाई बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (४) को खण्ड (क) बमोजिम नसिहत दिइएको ।

४.११.२ विकास बैंकहरु उपर गरिएको कारवाही

- गोर्खा डेभलपमेण्ट बैंक (नेपाल)को वित्तीय, व्यवस्थापकीय एवं सुशासनको अवस्था समस्याग्रस्त घोषणा गरेको समयमाभन्दा भन्भन् खराबोन्मुख हुँदै गएको तथा संस्थालाई यथास्थितिमा सञ्चालन गर्न दिँदा निक्षेपकर्ताको निक्षेप रकम फिर्ता हुनसक्ने भरपर्दो आधार स्पष्टीकरणको व्यहोराबाट नदेखिएको कारणबाट वित्तीय क्षेत्रमा थप नकारात्मक प्रभाव एवं प्रणालीगत जोखिम (Systemic Risk) पर्नसक्ने देखिएको हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६.ग. को उपदफा (१) को खण्ड (ण) बमोजिम उक्त संस्थाको सञ्चालक समितिलाई निलम्बन गरी संस्थाको व्यवस्थापन यस बैंकले मिति २०६९।९।१९ देखि आफ्नो नियन्त्रणमा लिएको ।
- नारायणी डेभलपमेण्ट बैंक लि. रत्ननगर, चितवनलाई अघिल्लो आर्थिक वर्षमा गरिएको बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शिघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमाली, २०६४ को विनियम ३ को (ख) बमोजिमको कारवाही यस आर्थिक वर्षमा पनि कायम रहेको ।

४.११.३ अन्य काम/कारवाही

- नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको अनुपातमा अनिवार्य मौज्जात कायम नगरेकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ४७ तथा एकीकृत निर्देशन, २०६९ को इ.प्रा.निर्देशन नं.१३/०६९ को बुँदा नं.१(३) बमोजिम अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगरेको कारण देहायका विकास बैंकहरुलाई हर्जाना लगाइएको छ ।

सि.न.	वित्तीय संस्थाको नाम	नपुग अवधि	जरिवाना (रु.)
१	तिनाउ विकास बैंक	२०६९।६।७ देखि ६।१३ सम्म १ हप्ता	२८।४८
२	कञ्चन डेभलपमेण्ट बैंक	२०६९।४।२८ देखि ५।२ सम्म १ हप्ता	२४७।५९
३	एच एण्ड वि डेभलपमेण्ट बैंक	२०६९।८।२४ देखि १।२३ सम्म	६०,०२,०१८।४०

- नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको अनुपातमा विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह नगरेकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८१ को उपदफा (२) तथा एकीकृत निर्देशन, २०६९ को इ.प्रा.निर्देशन नं.१७/०६९ को बुँदा नं. १८ बमोजिम देहायका विकास बैंकहरुलाई हर्जाना लगाइएको छ ।

सि.न.	वित्तीय संस्थाको नाम	नपुग त्रैमास	जरिवाना (रु.)
१	एनडिइपि डेभलपमेन्ट बैंक	२०६९ पुस र २०६९ चैत	४,६५,२६५।००
२	एच एण्ड वि डेभलपमेन्ट बैंक	२०६९ पुस	५,६५,६४४।००
३	बिजनेस युनिभर्सल डेभलपमेन्ट बैंक	२०६९ पुस र २०६९ चैत	१४,५१,४३०।००
४	टुरिजम डेभलपमेन्ट बैंक	२०६९ पुस	१२,३२५।००

- नेपाल राष्ट्र बैङ्कले तोकेको अनुपातमा बैधानिक तरलता कायम नगरेकोले एच एण्ड बी डेभलपमेन्ट बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैङ्क ऐन, २०५८ को दफा ४७ तथा एकीकृत निर्देशन, २०६९ को इ.प्रा.निर्देशन नं.१३/०६९ को बुँदा नं. ४ बमोजिम रु.५४,१७५।४७ हर्जाना लगाइएको छ।

खण्ड (घ)

सुपरिवेक्षण कार्यमा भएका वर्तमान प्रयासहरु

१. अन्तर्राष्ट्रिय पहल र विकास:

नेपाल राष्ट्र बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोष, विश्व बैंक, दक्षिणपूर्वी एशियाली केन्द्रीय बैंक(सिसन), बैंक फर इन्टरनेशनल सेटलमेण्ट(विआइएस) एशियाली विकास बैंक, एशियन क्लियरिङ युनियन(एसियु), सियान्जा, सिक्टाव, आप्राका र सार्क फाइनान्स जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय संगठनको सदस्यका रूपमा यी संस्थाहरुको विविध गतिविधिमा सकृयतापूर्वक सहभागिता जनाउँदै आएको छ । यी संस्थासंगको संलग्नताले गर्दा नेपालको वित्तीय प्रणालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा एकीकृत गर्न सहयोग पुगेको छ । यी संस्थाहरुले नेपालको वित्तीय प्रणालीको बृहद रूपमा अध्ययन गरी, नेपालले लिई आएको नीतिमा आवश्यक सुझाव र मार्गदर्शन समेत गर्दै आएको छ । यसका साथै नेपालको वित्तीय प्रणालीको नीति निर्माण देखि कार्यान्वयन तहमा रहेका कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धिको लागि विभिन्न प्रकारका तालिम र सभा सम्मेलनमा सहभागिता समेत गराउने गरेको छ ।

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय तहमा भएका विकास र परिवर्तनहरुलाई समाहित गर्दै वि.सं. २०५८ सालमा जारी गरिएको एकीकृत निर्देशन तयार गर्ने देखि समय समयमा स्थलगत तथा गैर स्थलगत सुपरिवेक्षण मार्गदर्शन (Onsite and Offsite Supervision Manual) तयार गर्ने कार्यमा समेत उपर्युक्त अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरुको प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग रहदै आएको छ । समय समयमा नेपालको बैंकिङ तथा वित्तीय प्रणालीको विदेशी दातृ निकायहरुको आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा अध्ययन विश्लेषण समेत हुदै आएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोष एवम् विश्व बैंक लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरुको परामर्शमा यस बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण पद्धतिलाई सुदृढ गर्न जोखिम व्यवस्थापन, संस्थागत सुशासन, कारोबारको अन्तर-सम्बन्ध एवम् घर-जग्गामा प्रवाहित कर्जाको परिमाण जस्ता विषयको आधारमा छनौटमा परेका तपसिल बमोजिमका ५ वटा विकास बैंकहरुको अन्वेषणात्मक समीक्षा (Diagnostic Review) समीक्षा अवधिमा गरिएको छ ।

१. मुक्तिनाथ विकास बैंक लिमिटेड
२. बिजनेस युनिभर्सल डेभलपमेन्ट बैंक लिमिटेड
३. एस डेभलपमेन्ट बैंक लिमिटेड
४. काष्ठमण्डप डेभलपमेन्ट बैंक लिमिटेड
५. सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लिमिटेड

२. वासेल २ को कार्यान्वयनको अवस्था

सन् १९७५ देखि G10 राष्ट्रका केन्द्रीय बैंकहरूको समूह स्वीटजरल्याण्डको वासेल शहरमा स्थापना गरेको समिति नै वासेल कमिटिका रूपमा चिनिन्छ, र यसले केन्द्रीय बैंकहरूबाट सम्पादन गरिनुपर्ने विभिन्न नीति र कार्यक्रमका बारेमा अध्ययन गरी कार्यान्वयनकोलागि सिफारिश गर्दछ। प्रारम्भिक अवस्थामा पारित गरेको सुपरिवेक्षणका २५ बुँदे आधारभूत सिद्धान्तका साथै त्यसपछिका वासेल १, वासेल २, वासेल २.५ हुँदै हाल विकसित देशहरू वासेल ३ कार्यान्वयनको चरणमा छन्। वासेल १ पद्धतिले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कारोवार पूँजीकोष अनुपातमा आधारित रहनुपर्ने जनाउँछ भने वासेल २ पद्धतिले पूँजीकोषका अतिरिक्त अन्य जोखिम, सुपरभाइजरी रिभ्यू प्रोसेस र सरोकारवालाहरूको लागि विवरणहरू सार्वजनिकीकरणहरू पर्दछन्।

नेपालमा क वर्गका वाणिज्य बैंकहरूमा वासेल २ पद्धति कार्यान्वयनमा छ भने ख वर्गमा रहेका राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरू वासेल १ का सिद्धान्त अनुसार सञ्चालनमा रहेतापनि समानान्तर रूपमा वासेल २ पद्धति बमोजिमका सिद्धान्तलाई परीक्षणका रूपमा लागु गरिएको छ। बाँकि वित्तीय संस्थाहरू वासेल १ पद्धतिमा रहेका छन्। नेपाल राष्ट्र बैंकले सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा वासेल २ लागु गर्दै जाने जानकारी सार्वजनिक गरिसकेको छ।

३. जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण

नेपालमा सञ्चालित विकास बैंकहरूको निरीक्षण हालसम्म पनि मूलतः प्रचलित ऐन, कानून र निर्देशनहरूको पालनामा आधारित (Compliance Based) रहेको छ। अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन र विकाससंगै नेपालले पनि क्रमिक रूपमा जोखिममा आधारित निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रणालीतर्फ अग्रसर हुँदै गएको छ।

४. राष्ट्रिय पहल र विकास:

विकास बैंक लगायतका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक बृद्धि भएतापनि विगतमा भएको द्वन्द्व लगायतका अन्य कतिपय कारणहरूले मुलुकमा राम्रो लगानीको वातावरण सृजना हुन नसकेको, भएका कतिपय उद्योग धन्दा तथा व्यवसायहरू पनि विस्तारको सट्टा संकुचन हुन थालेको र समग्र आर्थिक बृद्धिदर अपेक्षितस्तरमा नरहेकोले गर्दा भएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाको विकासको लागि आवश्यक पर्ने वास्तविक क्षेत्रको सन्तुलित विकास हुन सकेको देखिएन। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले संकलित निक्षेपलाई उत्पादन तथा रोजगारी अभिवृद्धि गर्ने पर्याप्त परियोजनाहरूमा लगानी गर्ने वातावरण नभएकोले विगतमा क्षणिक लाभको काल्पनिक आधारमा (Speculative Transaction) शेयर बजार तथा रियल स्टेटका क्षेत्रहरूमा लगानी बढेको, भएका सीमित परियोजना तथा व्यवसायमा अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा बढेकाले बैंकिङ व्यवसायमा उच्च जोखिम बढ्दै गएको देखिन्छ। हालका दिनहरूमा एकातिर वित्तीय सेवाको पहुँच नपुगेका क्षेत्रहरूमा बैंक तथा वित्तीय सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक प्रोत्साहन गर्ने नीति लिइएको छ भने अर्कातिर पूँजीको आधार सानो रहेका तथा जोखिम वहनको क्षमता कमजोर रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई पूँजी बृद्धि गर्ने वा एक आपसमा गाभिएर राम्रो सुशासन र व्यवस्थापनमा

सञ्चालन गर्न प्रेरित गर्ने नीति लिइएको छ । फलस्वरूप २०६८ असार देखि २०७० असार मसान्तको अवधिमा विभिन्न स्तरका ४४ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु आपसमा गाभिएर १९ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु कायम भएका छन् । यस क्रममा एउटा विकास बैंक स्तरोन्नति भएर “क” वर्गको बैंक बनेको, एउटा “ग” वर्गको वित्त कम्पनी अपग्रेड भई “ख” वर्गको विकास बैंक बनेको, अहिले सञ्चालनमा रहेका ११ वटा विकास बैंकहरु विभिन्न विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूसंग गाभिएर सञ्चालनमा रहेका छन् ।

खण्ड (ड)

सुपरिवेक्षण कार्यमा भएका वर्तमान समस्या र चुनौतिहरू

खुला, उदार एवं बजारमुखी अर्थतन्त्रको नीति अवलम्बनपश्चात् वित्तीय क्षेत्रमा बैकिङ्ग संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धिका साथै वित्तीय कारोबारमा समेत वृद्धि भएको छ । फलस्वरूप प्रतिस्पर्धात्मक बैकिङ्गको विकास हुँदै गइराखेको छ । यस्तो प्रतिस्पर्धात्मक बैकिङ्ग व्यवसाय सञ्चालन गर्नु र त्यसमा सफलता प्राप्त गर्ने कार्य अत्यन्तै चुनौतिपूर्ण हुन जान्छ । हाल सुपरिवेक्षण कार्यमा देखा परेका प्रमुख चुनौतिहरू यसप्रकार छन्:

- (१) केही विकास बैकहरूमा खराब कर्जाको अंश अत्यधिक रहनु, आवश्यकभन्दा बढी कर्मचारी कार्यरत रहनु, व्यवस्थापन तथा संगठनात्मक स्थिति कमजोर रहनु आदि प्रमुख समस्याहरू हुन् । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन, निरन्तर अनुगमन, सुपरिवेक्षण र मूल्यांकनलाई सफलताका साथ अगाडि बढाउनु आजको प्रमुख चुनौति रहेको छ ।
- (२) आर्थिक उदारीकरण तथा खुला बजार नीति अवलम्बन भएपछि बैकहरूको संख्या र कारोबारमा वृद्धि देखिए तापनि गुणात्मक पक्षमा भने अझै सुधारको नितान्त खाँचो देखिन्छ । निक्षेपमा दिने र कर्जामा लिने ब्याजदरबीचको फरक उच्च रहनुलाई यसको गतिलो उदाहरण मान्न सकिन्छ । मुद्रास्फिति दर नियन्त्रणमा रहेको र नेपाल राष्ट्र बैकले अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपात घटाएको स्थितिमा पनि ब्याजदरको फरक कम भएको देखिदैन । यसले गर्दा ब्याजदर निर्धारण प्रकृया प्रतिस्पर्धात्मक बजार प्रणालीबाट हुन सकेको देखिएन ।
- (३) कतिपय विकास बैकहरूमा व्यक्तिगत वा समूहगत लाभ लिने अभिप्रायले प्रचलित ऐन कानून र निर्देशनले दिएका अधिकार तथा अख्तियारलाई लुकाई छुपाई संस्थागत सुशासन विपरित कामकाज हुने गरेको पाइएको छ । यसले गर्दा सर्वसाधारण जनताले दुःख तथा हैरानी पाउनु परेको र बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूतर्फको आस्था र विश्वास कायम गराउन चुनौति थपिएको छ ।
- (४) बैकिङ्ग क्षेत्रको विकास र विस्तारका अनेक प्रयाश गरिएको भएतापनि देशको भौगोलिक विकटता, जनचेतनाको कमी आदिले गर्दा देशभरका जनता माझ सहज रूपमा बैकिङ्ग सेवा पुऱ्याउन सकिएको छैन । यसले गर्दा जनताले यथोचित बैकिङ्ग सुविधा प्राप्त गर्न नसकेको अवस्था समेत चुनौतिपूर्ण रूपमा रहेको छ ।
- (५) आधुनिक बैकिङ्ग व्यवसायमा जोखिम वहन क्षमता बढाउन र स्वलगानीको अनुपात कायम राख्नु पर्ने अपरिहार्य आवश्यकता ठानिएको अवस्था छ । तर पनि विगतमा कम पूँजीमा खोलिएका बैक तथा वित्तीय संस्थामा हाल चूत्तापुँजी वृद्धि गर्ने निर्देशन कतिपय विकास बैकहरूले पालना गर्न समस्या पर्न सक्ने देखिन्छ ।
- (६) यस बैकबाट जारी गरिएको निर्देशन अनुसार समयमा आउनुपर्ने सूचना तथा तथ्यांकहरू हालसम्म पनि केही विकास बैकहरूले निर्दिष्ट समयावधिमा यथार्थपरक विवरण पठाउन नसकेको अवस्था छ ।
- (७) कुनै पनि क्षेत्र जोखिम रहित रहेको हुँदैन । बैकिङ्ग क्षेत्रमा परिचालन गरेको निक्षेप सुरक्षित र प्रतिफलयुक्त क्षेत्रको पहिचान गरी लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । अर्थतन्त्रका विविध (राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय र स्थानीय) क्षेत्रमा विकास भएको तत्कालिन अवस्थाको विश्लेषण गरेर कुन क्षेत्रमा बैकिङ्ग सेवा बढाउदै जाने, कुन क्षेत्रबाट आफ्नो भूमिका कम गर्दै लैजाने भन्ने बजार विश्लेषण गरेर जोखिमको निर्यात

नगरी अधिकांश संस्थाहरुले बैंकिंग व्यवसाय सञ्चालन गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी कतिपय ऋणीहरुले एउटा व्यवसाय देखाएर व्यवसाय विस्तारका लागि भनी कर्जा स्वीकृत गराउने तर प्राप्त कर्जा रकम अन्य व्यवसायमा लगाउने गरेको समेत अवस्था देखिन्छ ।

- (८) बैंकिङ्ग व्यवसाय सञ्चालनका लागि पनि यस क्षेत्रको विशिष्टकृत ज्ञान हासिल गर्नु जरुरी रहेको छ । यसका लागि वित्तीय व्यवस्थापन सम्बन्धी राम्रो अध्ययन र अनुभव हासिल गरेको जनशक्ति आवश्यक पर्छ । यसका साथै बैंकिङ्ग कृयाकलाप सञ्चालनको राम्रो प्रकृया, प्रणाली विकास गर्नुका साथै वाह्य घटना र परिस्थिति बुझ्न तथा त्यसले पार्ने असर सम्बन्धमा विश्लेषण गर्न सक्ने दक्ष जनशक्तिको कमी रहेको देखिन्छ ।
- (९) वित्तीय मध्यस्थता सम्बन्धी कार्यमा अन्तर्निहित जोखिम न्यूनीकरणका लागि कर्जा प्रवाहपूर्व व्यवसायको सम्भाव्यता, बजार व्यवस्थापन, व्यवसायिक प्रतिफल जस्ता विविध पक्षको विश्लेषणको ज्ञान र अनुभव संगालेका बैंकर्सको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यसका साथै नियमित स्थलगत निरीक्षण गरी कर्जाको सदुपयोग भए नभएको तथा कर्जा लगानीपूर्व गरिएको विश्लेषण बमोजिम व्यवसाय प्रतिफलोन्मुख अवस्थामा रहे नरहेको बारे नियमित रुपमा नजीकबाट नियाली रहनुपर्ने हुन्छ । सञ्चालित व्यवसायको भरपर्दो र विश्वासिलो वित्तीय विवरण लिई सोबाट तथ्य र तथ्यांक विश्लेषणको आधार लिइनुपर्ने हुन्छ । तर हालका दिनहरुमा बढ्दो प्रतिस्पर्धा र कम जनशक्तिबाट बढी मुनाफा लिने अभिप्रायले न्यून कर्मचारी, स्थलगत निरीक्षण गर्ने प्रवृत्तिमा कमी, सञ्चालित व्यवसायको यथार्थ फलकने वित्तीय विवरण प्राप्त हुने अवस्था नरहनु, अनुभवी र व्यवसायिक कर्मचारीको अभाव, निर्धारित लक्ष्य पुऱ्याउनु पर्ने दवाव जस्ता विविध कारणहरुले गर्दा पूर्ण व्यवसायिक ढङ्गको बैंकिङ्ग सञ्चालन हुन कठिनाई परेको देखिन्छ । यस्तो अवस्थामा पनि सरोकारवालाहरुलाई आफ्नो कार्यकुशलता देखाउन तथ्यांक तथा वित्तीय विवरणहरु तोडमोड गर्ने, गलत सूचना सम्प्रेषण गर्ने जस्ता कार्यहरु धेरै वा थोरै रुपमा हुने गरेको देखिन्छ । यस्तो प्रवृत्तिले गर्दा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यका लागि गरिने विश्लेषणका आधारहरु चुनौतिपूर्ण रहेका छन् ।
- (१०) आधुनिक प्रविधिमा आधारित व्यवसायबाट छिटो छरितो रुपमा कार्यसम्पादन गर्न सहयोग पुग्दछ । तर नयाँ प्रविधिको प्रयोग गर्नुपूर्व आफूलाई त्यसमा अभ्यस्त गराउने वा प्राविधिक ज्ञान हासिल गरेर मात्र त्यसलाई भित्र्याउनु पर्नेमा सो विना नै प्रविधि ल्याई बैंकिङ्ग क्षेत्रमा समेत सञ्चालन गर्ने र त्यसको जोखिमको गहनता बारे ज्ञान नरहने समेत गरेको देखिन्छ ।

वार्षिक कार्य योजना सम्बन्धमा :

यस विभागको आर्थिक वर्ष २०६९।७० को वार्षिक कार्य योजनाको प्रगति विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

सि.नं	कार्य विवरण	भाराङ्क	प्रगति विवरण
१.	स्थलगत निरीक्षण तर्फ :	१	
	१.१ समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण - ८८		८८ वटा विकास बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गर्नुपर्ने भएता पनि एक विकास बैंक (विश्व विकास बैंक) को विशेष निरीक्षण गरिएको र सोही क्रममा २० ठूला ऋणीहरूको फाइल अध्ययन गरिएकोले समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण नगरिएको र ८७ वटा विकास बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गरिएको ।
	१.२. अनुगमन तथा विशेष निरीक्षण - १६		१ वटा अनुगमन निरीक्षण तथा १९ वटा विशेष निरीक्षण सम्पन्न गरिएको ।
२.	त्रयमासिक प्रतिवेदन तयारी तथा प्रकाशन -	१	त्रैमासिक रूपमा विकास बैंकहरूको समष्टिगत गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन तयार गरिएको ।
	प्रत्येक विकास बैंकहरूको त्रयमासिक गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन तयार गर्ने		
३.	विकास बैंकहरूको वार्षिक साधारण सभा (AGM Clearance) प्रयोजनको लागि वार्षिक गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन तयार गर्ने ।	१	८७ वटा विकास बैंकहरू मध्ये ८३ वटा विकास बैंकहरूको वार्षिक साधारण सभा (AGM Clearance) प्रयोजनको लागि वार्षिक गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन तयार गरिसकिएको, २ वटा विकास बैंकहरूको वार्षिक गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन तयार गरी अन्तिम स्वीकृतिको अवस्थामा रहेको र २ वटा समस्यामा रहेका विकास बैंकहरू क्रमशः युनाइटेड विकास बैंक र गोरखा विकास बैंकको लेखापरीक्षण भएको वित्तीय विवरण यस विभागमा प्राप्त नभएको ।
४.	वार्षिक प्रतिवेदन तयारी तथा प्रकाशन गर्ने ।	१	तयार भएको
५.	अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपात (CRR) को अनुगमन गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने ।	१	अनुगमन गरिएको ।
६.	वैधानिक तरलता अनुपात (SLR) को अनुगमन गरी मासिक प्रतिवेदन तयार गर्ने ।	१	अनुगमन गरिएको ।
७.	विपन्न वर्ग कर्जा (Deprived Sector Lending) को अनुगमन गरी त्रयमासिक प्रतिवेदन तयार गर्ने ।	१	अनुगमन गरिएको ।
८.	Liquidity Monitoring Framework लागू गर्ने ।	१	लागू गरिएको ।
९.	समस्याग्रस्त विकास बैंकहरूको Problem Resolution को लागि Action Plan तयार गरी लागू गराउने ।	१	लागू गरिएको ।

विकास बैंकहरुको सूची

(२०७० असार मसान्तको आधारमा)

क्र.सं.	नाम	कार्यक्षेत्र	केन्द्रीय कार्यालय	सञ्चालन मिति
१	एन.आई.डि.सि. डेभलपमेन्ट बैंक लि.	राष्ट्रिय स्तर	दरबारमार्ग, काठमाडौं	२०१६.०३.०१
२	सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि.		तीनकुने, काठमाडौं	२०५७.०३.११
३	यति डेभलपमेन्ट बैंक लि.		दरबारमार्ग, काठमाडौं	२०५८.०३.०५
४	एक्सिस डेभलपमेन्ट बैंक लि.		हात्तिसार, काठमाडौं	२०६०.१०.०१
५	सुप्रिम डेभलपमेन्ट बैंक लि.		तीनकुने, काठमाडौं	२०६१.०५.२०
६	गोरखा डेभलपमेन्ट बैंक (नेपाल) लि.		पुतलीसडक, काठमाडौं	२०६१.०८.२०
७	इन्फ्रास्ट्रक्चर डेभलपमेन्ट बैंक लि.		घण्टाघर, काठमाडौं	२०६२.०१.२६
८	विजनेश युनिभर्सल डेभलपमेन्ट बैंक लि.		अनामनगर, काठमाडौं	२०६२.०१.२७
९	एच एण्ड वि डेभलपमेन्ट बैंक लि.		डिल्लीबजार, काठमाडौं	२०६२.०७.२१
१०	एनडिइपी डेभलपमेन्ट बैंक लि.		कमलादी, काठमाडौं	२०६३.०४.०१
११	क्लिन इनर्जी डेभलपमेन्ट बैंक लि.		सीतापाइला, काठमाडौं	२०६३.०५.२२
१२	एस डेभलपमेन्ट बैंक लि.		नारायणचौर, काठमाडौं	२०६४.०४.३०
१३	भिवोर विकास बैंक लि.		त्रिपुरेश्वर, काठमाडौं	२०६४.०६.१७
१४	काष्ठमण्डप डेभलपमेन्ट बैंक लि.		न्यूरोड, काठमाडौं	२०६४.०६.२५
१५	ज्योति विकास बैंक लि.		कमलादी, काठमाडौं	२०६५.०४.०९
१६	इन्टरनेसनल डेभलपमेन्ट बैंक लि.		टेकु, काठमाडौं	२०६६.०५.१९
१७	टुरिजम डेभलपमेन्ट बैंक लि.		नयाँ बानेश्वर, काठमाडौं	२०६६.१२.०५
१८	कैलाश विकास बैंक लि.		न्यूप्लाजा, पुतलीसडक, काठमाडौं	२०६९.०१.१२
१९	प्रभु विकास बैंक		लैनचौर, काठमाडौं	२०७०.०३.३०
२०	एपेक्स डेभलपमेन्ट बैंक		दरबारमार्ग, काठमाडौं	२०७०.०३.३१
२१	मालिका विकास बैंक लि.	१० जिल्ला	धनगढी, कैलाली	२०५६.०७.२५
२२	पश्चिमाञ्चल डेभलपमेन्ट बैंक लि.		बुटवल, रुपन्देही	२०५९.१२.२०
२३	भृकुटी डेभलपमेन्ट बैंक लि.		बुटवल, रुपन्देही	२०६१.०५.१८
२४	गण्डकी विकास बैंक लि.		पोखरा, कास्की	२०६१.१०.१२
२५	अरनिको डेभलपमेन्ट बैंक लि.		बनेपा, काभ्रे	२०६३.३.२२
२६	मुक्तिनाथ विकास बैंक लि.		पोखरा, कास्की	२०६३.०९.१९
२७	पब्लिक डेभलपमेन्ट बैंक लि.		वीरगञ्ज, पर्सा	२०६४.०२.२४
२८	सांग्रिला डेभलपमेन्ट बैंक लि.		पोखरा, कास्की	२०६४.०५.०९
२९	कामना विकास बैंक लि.		लेखनाथ, कास्की	२०६४.०७.१२
३०	प्रोफेसनल दियालो विकास बैंक लि.		बनेपा, काभ्रे	२०७०.३.२५
३१	कन्ट्री डेभलपमेन्ट बैंक लि.		बनेपा, काभ्रे	२०६४.०६.१७
३२	सिटी डेभलपमेन्ट बैंक लि.		पोखरा, कास्की	२०६४.०७.०२
३३	विश्व विकास बैंक लि.		चिप्लेढुंगा, पोखरा, कास्की	२०६४.०९.०५
३४	गरिमा विकास बैंक लि.		पोखरा, कास्की	२०६४.०७.१८
३५	शाइन रेसुङ्गा डेभलपमेन्ट बैंक लि.		बुटवल, रुपन्देही	२०६५.११.११
३६	नेपाल कञ्जुमर डेभलपमेन्ट बैंक लि.		पोखरा, कास्की	२०६६.१०.२२

३७	नारायणी डेभलपमेन्ट बैंक लि.	रत्ननगर, चितवन	२०५८.०७.०१
३८	सहयोगी विकास बैंक लि.	जनकपुरधाम, धनुषा	२०६०.०७.०६
३९	कर्णाली विकास बैंक लि.	नेपालगञ्ज, बाँके	२०६०.११.०६
४०	त्रिवेणी विकास बैंक लि.	भरतपुर, चितवन	२०६१.०४.२९
४१	शुभेच्छा विकास बैंक लि.	नारायणगढ, चितवन	२०६१.०६.१०
४२	बागेश्वरी डेभलपमेन्ट बैंक लि.	नेपालगञ्ज, बाँके	२०६१.०७.१३
४३	गौरीशंकर डेभलपमेन्ट बैंक लि.	कावासोती, नवलपरासी	२०६१.०८.१७
४४	विराटलक्ष्मी विकास बैंक लि.	विराटनगर, मोरङ्ग	२०६२.०१.२८
४५	एक्सेल डेभलपमेन्ट बैंक लि.	बिर्तामोड, झापा	२०६२.०४.०६
४६	वेस्टर्न डेभलपमेन्ट बैंक लि.	घोराही, दाङ	२०६२.०५.३०
४७	मितेरी डेभलपमेन्ट बैंक लि.	धरान, सुनसरी	२०६३.०६.२७
४८	तिनाउ विकास बैंक लि.	बुटवल, रुपन्देही	२०६३.०७.१५
४९	राइजिङ्ग डेभलपमेन्ट बैंक लि.	नारायणगढ, चितवन	२०६३.०९.०३
५०	सेवा विकास बैंक लि.	बुटवल, रुपन्देही	२०६३.११.१३
५१	कन्काई विकास बैंक लि.	दमक, झापा	२०६४.०१.२०
५२	भार्गव विकास बैंक लि.	नेपालगञ्ज, बाँके	२०६४.०५.१३
५३	अल्पाइन डेभलपमेन्ट बैंक लि.	हेटौंडा, मकवानपुर	२०६४.०६.१८
५४	कपोर्ट डेभलपमेन्ट बैंक लि.	वीरगञ्ज, पर्सा	२०६४.०७.२१
५५	पाथिभरा विकास बैंक लि.	उर्लावारी, मोरङ्ग	२०६४.०८.०५
५६	पूर्णमा विकास बैंक लि.	सिद्धार्थनगर, रुपन्देही	२०६५.०२.०७
५७	कञ्चन डेभलपमेन्ट बैंक लि.	महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर	२०६६.०६.०३
५८	ब्राइट डेभलपमेन्ट बैंक लि.	पनौती, काभ्रे	२०६६.०६.२२
५९	इन्भेस्टिभ डेभलपमेन्ट बैंक लि.	सिद्धार्थनगर, रुपन्देही	२०६६.०७.२७
६०	मेट्रो डेभलपमेन्ट बैंक लि.	पोखरा, कास्की	२०६६.०९.०१
६१	राप्तीभेरी विकास बैंक लि.	नेपालगञ्ज, बाँके	२०६६.१०.०१
६२	मिसन डेभलपमेन्ट बैंक लि.	बुटवल, रुपन्देही	२०६७.०३.०१
६३	सिन्धु विकास बैंक लि.	बाह्रबिसे, सिन्धुपाल्चोक	२०६७.०५.२४
६४	नेपाल कम्युनिटी डेभलपमेन्ट बैंक लि.	बुटवल, रुपन्देही	२०६७.०७.१७
६५	मनास्लु विकास बैंक लि.	बसपार्क, गोरखा	२०६७.०८.२७
६६	एकता विकास बैंक लि.	बुटवल, रुपन्देही	२०६८.०७.०७
६७	कालिञ्चोक डेभलपमेन्ट बैंक लि.	चरिकोट, दोलखा	२०६८.०८.०५
६८	सप्तकोशी डेभलपमेन्ट बैंक लि.	टंकिसिनवारी, मोरङ्ग	२०६९.०६.१६
६९	साभा विकास बैंक लि.	धनगढी, कैलाली	२०७०.१.१७
७०	ग्रीन डेभलपमेन्ट बैंक लि.	वाग्लुङ	२०७०.५.९

३ जिल्ला

७१	महाकाली विकास बैंक लि.	१ जिल्ला	महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर	२०६४.०५.०१
७२	निलगिरी विकास बैंक लि.		बेनी, म्याग्दी	२०६४.०६.२५
७३	कावेली विकास बैंक लि.		हुलाकटोल, धनकुटा	२०६४.०९.०१
७४	बागमती डेभलपमेन्ट बैंक लि.		हरिवन, सर्लाही	२०६५.१२.१०
७५	हाम्रो विकास बैंक लि.		बट्टार, नुवाकोट	२०६६.०१.०६
७६	काक्रेविहार विकास बैंक लि.		वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत	२०६६.०२.०१
७७	प्यासिफिक डेभलपमेन्ट बैंक लि.		वेसीशहर, लमजुङ्ग	२०६६.०४.११
७८	सिभिक डेभलपमेन्ट बैंक लि.		धादिङ्गबेसी, धादिङ्ग	२०६६.०४.२९
७९	मातृभूमि विकास बैंक लि.		सिन्धुलीमाढी, सिन्धुली	२०६६.०६.२३
८०	भिमरूक विकास बैंक लि.		बाग्दुला, प्यूठान	२०६६.०८.२९
८१	गौमुखी विकास बैंक लि.		बिजुवार, प्यूठान	२०६६.१०.११
८२	खाँदवारी डेभलपमेन्ट बैंक लि.		खाँदवारी, संखुवासभा	२०६६.११.२१
८३	माउन्ट मकालु डेभलपमेन्ट बैंक लि.		बसन्तपुर, तेह्रथुम	२०६७.०४.०५
८४	सहारा विकास बैंक लि.		मलंगवा, सर्लाही	२०६७.०७.१०
८५	कसमस डेभलपमेन्ट बैंक लि.		शक्तिचोक, गोरखा	२०६७.०८.०१
८६	सालपा विकास बैंक लि.		दिक्तेल, खोटाङ	२०६९.०४.०१